

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: hariduskorraldus

Liis Bogens

VAIMSUSE TÄHENDUS JA VÕIMALIK ROLL KOOLIEELSES LASTEASUTUSES -
LAPSEVANEMATE ARVAMUSED JA OOTUSED
magistritöö

Juhendaja: kommunikatsioonijuhtimise lektor Marko Uibu (PhD)
Kaasjuhendaja: haridustehnoloogia assistent Meeli Rannastu-Avalos (MSc)

Tartu 2020

Kokkuvõte

Magistritöös „Vaimsuse tähendus ja võimalik roll koolieelses lasteasutuses – lapsevanemate arvamused ja ootused“ leitakse vastus uurimisprobleemile: kuidas koolieelse lasteasutuse lapsevanemad tajuvad vaimsuse tähendust, selle võimalikke eeliseid, probleemkohti, ootusi ja rolli koolieelses lasteasutuses ning selle riiklikus õppekavas. Töö eesmärk on kirjeldada lapsevanemate tõlgendusi vaimsuse tähendusest, arvamusi vaimsuse eelistest ja probleemkohtadest ning võimalikke ootusi ja rolli koolieelse lasteasutuse kasvatustöös ja selle riiklikus õppekavas. Andmete kogumiseks viidi läbi kümne lapsevanemaga poolstruktureeritud intervjuu koos lühiankeediga. Andmed analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsiga, kasutati induktiivset lähenemist. Tulemustest selgus, et lapsevanemad mõistavad vaimsuse tähenduslikku sisu erinevalt. Leiti, mitmel juhul, et vaimsus on positiivne, kuid ei ole lasteasutuse kasvatustöös vajalik. Lapsevanemal on ootused lasteasutusele ja õppekavale vaimsuse käsitlemisega, toodi esile ka vaimsusega seotud probleemkohti. Töoga seotud olulisemad märksõnad: vaimsus; koolieelne lasteasutus.

Abstract

Title: “The meaning of spirituality and its potential role in the pre-school childcare facilities – the opinions and expectations of parents”. Research question: how parents of pre-school children sense the spirituality, its potential benefits, areas of concern, expectations and role of pre-school facilities and its place in the national curriculum. The purpose is to describe parents' interpretations of the meaning of spirituality, opinions about the benefits, problems and expectations of spirituality, and its possible role in the preschool education. Semi-structured interviews were conducted along with short questionnaires in order to collect data, what was analysed based on qualitative research methods, based on the inductive approach. The results indicated that spirituality is not necessary, therefore parents have expectations on handling spirituality, also advantages and problem areas were identified. The relevant keywords: spirituality, pre-school institution.

Sisukord

Kokkuvõte.....	2
Abstract.....	2
Sisukord	3
Sissejuhatus.....	5
1. Teoreetiline ülevaade.....	8
1.1. Vaimsuse tähendus.....	8
1.2. Vaimsus Eestis.....	10
1.3. Vaimsuse vajalikkus laste kasvatamisel ja selle roll hariduses	11
1.4. Vaimsus Eesti koolieelses lasteasutuses	15
1.5. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused	16
2. Metoodika	17
2.1. Valimi kirjeldus	17
2.2. Andmekogumismeetod	18
2.3. Andmete analüüs.....	20
3. Tulemused.....	23
3.1. Lapsevanemate vaimsuse tõlgendused ja hoiakud.....	23
3.1.1. Vaimsuse mõiste tõlgendamine	23
3.1.2. Hoiakud vaimsuse osas, mustrid avatud vastuste ja väidetega nõustumise põhjal.....	25
3.1.3. Hoiakud vaimsuse suhtes.....	27
3.2. Vaimsuse roll laste kasvatustöös, selle käsitlemise ja mittekäsitlemise põhjused arengu toetamise seisukohast.....	29
3.2.1. Vaimsuse roll laste kasvatustöös	29
3.2.2. Vaimsuse käsitlemise ja mittekäsitlemise põhjused	32
3.3. Lapsevanemate ootused vaimsuse osas koolieelsele lasteasutusele ja õppekavale	34
3.3.1. Ootused vaimsuse osas koolieelsele lasteasutusele	35
3.3.2. Ootused seoses vaimsusega koolieelse asteasutuse õppekavale.....	36
3.4. Võimalikud vaimsusega kaasnevad probleemid koolieelses lasteasutuses	37
3.4.1. Lapsest tulenevad probleemid.....	38
3.4.2. Lapsevanemast tulenevad probleemid.	38
3.4.3. Lasteasutusest tulenevad probleemid.....	39
3.4.4. Probleemid, mis tekitavad negatiivseid tagajärgi lastele.	39
4. Arutelu	41
Tänuõnad.....	47
Autorsuse kinnitus	47

Kasutatud kirjandus	48
Lisa 1. Uurimisküsimuste põhjal koodide ja kategooriate moodustumine	52
Lisa 2. Uurimisküsimuste andmeanalüüsil moodustunud kategooriad.....	53
Lisa 3. Intervjuu küsimuste kava	55
Lisa 4. Väljavõtted uurijapäevikust	58
Lisa 5. Väljavõtte transkriptsioonist	60

Sissejuhatus

Meid ümbritsevas ühiskonnas ei ole alati selgelt näha, millised on lapsed lasteaeda ja lastehoidu viivate perede religioossed või vaimsed tõekspidamised ja taust. Vaimsus aga seejuures mõistena on sisult lai ja kultuurispetsiifiline, seetõttu ei ole ka uurijatel õnnestunud selle sisu täpselt määratleda (Hense, Jesper & Nissen, 2014). Võimalik, et vaimsuse sisu ei ole enesele määratlenud ka lapsevanemad ja koolieelsete lasteasutuste personal või ollakse hoopis määratlenud selle sisu kitsalt enesest lähtuvalt. Uibu (2013a) kirjeldab vaimsuse sisu järgnevalt. Vaimsus saab olla näiteks individuaalse kontakti säilitaja üldise kogemusteülese tähendusüsteemi ja igapäevaelulise maailma vahel. Tihti samastatakse vaimsust ka üheselt religiooniga, mis võib tähendada näiteks elustiili, uskumusi, ideesid, praktikaid ja institutsioone. Vaimsuse määratlemise juurde saab tuua ka uus vaimsuse (*New Age*), mis koondab enda alla need, kes esindavad vähemal või rohkemal määral vaimse sisuga alternatiivseid praktikaid. Antud uurimustöös käsitletakse vaimsust lähtuvalt eelnimetatud selgitustest ehk võimalikult avaralt, sest nii palju kui on koolieelses lasteasutuses lapsevanemaid saab olla ka erinevaid vaimsuse taustasid ja sellest arusaamasid.

Võib oletada, et lapsevanemad, kes viivad oma lapsed niinimetatud tavalisse koolieelsesse lasteasutusse ei ole vaimse taustaga, ning pered, kes suunduvad näiteks katoliku taustaga lasteasutusse, on kindlate vaimsete uskumustega. Siit tekib küsimus, kas Eesti ühiskond on meie pered lasteasutust valides ära lahterdanud vaimseteks ja mittevaimseteks ning kas see peakski nii olema, et vaimsuse toetamine ja seeläbi laste harimine jääb lapsevanema, kiriku või erisuunaga koolieelse lasteasutuse ülesandeks? Või on vaimsuse käsitlemine õigustatud ka tavapärasel lastehoidul või lasteaias? Hay ja Nye (2006) on uurinud antud teemat ning tõdevad, et vaimne haridus on saanud uudisväärseks teemaks. Heelas (2013) toetab seda ka Eesti kontekstis, väites, et pool rahvastikust usub hinge ja elujõu olemasolusse, mis näitab, et teema on Eesti seisukohalt aktuaalne. Järelikult on lapsevanemaid, kellele vaimsed teemad lähevad korda. Teema aktuaalsust näitavad ka lapsed. Nye, uurides lapsi Nottinghamshire ja Birminghami algkoolis, täheldas laste elus massilist vaimsuse olemasolu ning on veendunud, et vaimsus juba loomupäraselt juurdub inimese üldisesse teadlikkusesse ja seda mitte ainult kultuurilise pärandi tõttu (Hay & Nye, 2006).

Töö autori täheldustest lähtuvalt ei ole tänaseni Eestis tavapärares koolieelsetes lasteasutustes ja riiklikus õppekavas vaimsuse olemasolu ja tähendust lapsevanemate seisukohalt süvitsi uuritud. See paneb keerulisse seisu koolieelse lasteasutuse, mil määral on eetilise vaimsust käsitleda?

Magistritöö läbiv teema on vaimsus koolieelses lasteasutuses, mis hõlmab sisult vaimsuse mõistmist, tähendust ja rolli koolieelses lasteasutuses läbi lapsevanema kogemuse ja arvamuse. Uurimus keskendub sellele, et kui kokku saavad tavapärane koolieelne lasteasutus ja vaimsus, siis milliseid mõtteid, ootusi ja võimalikke murekohti see lapsevanemates esile toob. Uurimisteema on ajendatud uue vaimsuse ja spirituaalsuse üha kiirenevast levikust Eestis ja mujal maailmas ning üldise vaimsuse vähesest kajastamisest Eesti koolieelses hariduses. Teema aktuaalsust näitab ka see, et kuigi vaimsust/spirituaalsust ei ole Eesti koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas konkreetselt väljendatud, on lasteasutusi kus korraldatakse antud ainetikuga koolitusi. Seda ilmestab vastuolulise sisuga näide, kus Kuressaare Ristiku lasteaed soovis korraldada oma õpetajatele koolitust teemal „Moslemist laps Eesti haridussüsteemis“, mis tekitas töötajates segadust ja protesti, loengule registreerinute arv piirdus kahe-kolmega. Koolituse ajendiks oli Eesti lasteaedades erinevate kultuuriruumide laste suurenev hulk, teadmised antud vallas oleksid avardavad ning võimalikke selle sisulisi konflikte ennetavad (Teder, 2013). Kui aga isegi laste religioosete taustade käsitlemine on problemaatiline, siis vaimsuse käsitlemine, mis eelnevalt kirjeldatult saab oma sisult olla veel mitmekesisem, võib samuti lasteasutuses tekitada probleeme.

Eelnevast tulenevalt kerkib uurimisprobleem: kuidas koolieelse lasteasutuse lapsevanemad tajuvad vaimsuse tähendust, selle võimalikke eeliseid ja probleemkohti ning millised on nende ootused vaimsuse osas koolieelsele lasteasutusele ja selle riiklikule õppekavale. Probleemist tulenevalt on töö eesmärgiks kirjeldada lapsevanemate tõlgendusi vaimsuse tähendusest, nende arvamusi vaimsuse eelistest, probleemkohtadest ja ootustest ning võimalikust rollist koolieelse lasteasutuse kasvatustöös ja selle riiklikus õppekavas. Antud uuring võimaldaks lõpptulemusena tavapärastel ehk antud kontekstis mittevaimsetel koolieelsetel lasteasutustel paremini mõista lapsevanema vaimseid ootusi ning üldist vaimsuse rolli koolieelses hariduses, teadvustada selle eetilise piire läbi lapsevanema vaatevinkli ning ennetada selleläbi võimalikke tekkivaid probleemkohti. Need teadmised aitaksid tulla toime selle teema tasandil tekkivate olukordadega, mis muudaks lasteasutust kui kogukonda siseselt veelgi tugevamaks ja üksteisega arvestavamaks.

Magistritöö koosneb neljast osast, millest esimene annab teoreetilise ülevaate vaimsuse üldisest tähendusest, selle rollist ja vajalikkusest hariduses, koolieelses lasteasutuses ning last arendavas kasvatustöös. Teine osa kirjeldab uurimuse metoodikat. Kolmandas osas esitatakse uurimustöö käigus saadud tulemused. Neljas osa on arutelu, kus võrreldakse esitatud teooriaga uurimuse tulemuste erinevusi ja sarnasusi. Töö kontekstis kasutatakse vaimsuse sünonüümina spirituaalsust ja koolieelse lasteasutuse sünonüümidenä:

lasteaed, lastehoid, lasteasutus (mis järgib riiklikku õppekava). Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava sünonüümidena: riiklik õppekava, õppekava.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1. Vaimsuse tähendus

Eesti keele seletav sõnaraamat ütleb sõna „spirituaalne“ seletuseks „vaimne“ (EKSS, 2009). Seega spirituaalsust saab tõlgendada ka sõnaga vaimsus. Vaimsuse mõistet üheselt määratleda on keeruline, seda on defineeritud väga erinevalt, lähtudes sellest, kas vaimsust on tahetud mõtestada lahti kõige laiemas üldnimlikus tähenduses või hoopis kitsas tähenduses. Kitsa tähenduse puhul lähtub vaimsus mingist konkreetsest traditsioonist, näiteks kristlik ehk religioosne vaimsus, mille puhul on jumalasse usk olulisel kohal (Altnurme, 2007). Vaimsus laiemas mõistes saab olla näiteks inimese eneseotsing, et elada õnnestuvat, eesmärgipärast, tähendusrikast ja terviklikku elu (Tiitus, 2017). Seda, et vaimsusel ei ole ühtset konkreetset tähendust, kinnitavad Taani uuringu põhjal ka LaCour, Ausker ja Hvidt (2012), andes vaimsuse mõistele kuus tähenduskategooriat: positiivne mõõde inimese elus; tavapärane inspiratsioon inimeste tegutsemises; *New Age*'iga seonduv; religioonist eristuv ebamäärane püüdlus; religioossuses sisalduv komponent; isekuse ja muu negatiivsega seonduv.

Vaimsusel on võime aidata mobiliseerida inimese sisemisi ressursse, et luua temas ühtne ja harmoneeritud eksistents (Champagne, 2001). Seejuures saab vaimsusega seostada kõiki elu väärtusi, mis annavad inimesele sügavama elu tähenduse ja eesmärgi, selleks võib olla loodus, muusika, kunst, kogukond või perekond (Puchalski & Romer, 2000). Vaimsus annab sügavama sisu ka tegevustele, mõtetele ja uskumustele, vaimsuse järgijad püüdlevad tihtilugu maailma suurema mõtestatuse poole (Uibu & Kivari, 2012). Hanegraaff (1999) on tõlgendanud vaimsuse ideid sarnaselt eelnevate autoritega, väites, et tegemist on millegagi, mis hoiab individuaalset kontakti inimeste üldise kogemusteülese tähendussüsteemi ja igapäevaelulise maailma vahel, seejuures kohandades ja kombineerides omavahel erinevaid sümbolite süsteeme. Tacey (2005) kirjeldab vaimsust kui demokraatlikku võimalust muuta maailma paremaks. Sellele vastukaaluks on aga Carrette ja King (2005) arusaamal, et vaimsus on ohtlik nii ühiskonnale kui ka selles osalejatele, vaimsuse näol on tegemist ideoloogilise manipulatsiooniga.

Hay ja Nye (2006) selgitavad, et inimestes erinevaid arusaamasid ja mõistmist vaimsusest võivad põhjustada nende ühiskondlik ja ajalooline keskkond. Sealhulgas on neid, kes viitavad selgele erinevusele vaimsuse ja religiooni vahel ja ka neid, kes näevad nende kahe mõiste sisus minimaalseid erinevusi. Selle uurimiseks lasid nimetatud teoreetikud tudengitel kirjutada välja sõnu, mis tekivad mõistega vaimsus ja sõnu, mis tekivad mõistega religioon. Tulemustest ilmnas, et vähesed nägid nende kahe vahel mingisugust erinevust.

Ka religiooni sisu saab määratleda mitmeti, Hanegraaff (1999) on määratlenud religiooni kaheselt: religioon kitsamalt ehk kui konkreetne süsteem, mis põhineb kirikul või sektil ning religioon laiemalt ehk kui sümboliline süsteem, mis mõjutab inimeste käitumist ja võimaldab hoida kontakti maailmaga läbi abstraktsema tähendussüsteemi. Vaimsust kui pelgalt religiooni seostatakse kirikute, piiblite, palveraamatute, pulmade ja matustega ning palju tuuakse esile ka vaimsusega seotud jõhkru ajaloo (Hay & Nye, 2006). Liiman (2001) täpsustab, et religioonipõhise usu puhul saab rääkida sellele omastest konkreetsetest riitustest, toimingutest ja tõekspidamistest. Vaatamata sellele võib olla ka religioonipõhine usklikkus väga mitmetähenduslik. Sõnaga „usklik“ määratletakse üldjuhul inimest, kes usub üleloomulikkust, kiriku õpetatud tõdesid ja on jumalakartlik, temalt eeldatakse ka kiriku liikmeks olemist ja kõlbelse elu järgimist. Reaalsuses ei ole see aga paraku alati selliselt, sest on inimesi, kes küll käivad regulaarselt kirikus, kuid ei usu Jumalasse või on ollakse sügavalt usklik aga kirikus ei käida. On ka Jumalasse uskujaid, kes käivad kirikus, aga ei järgi kõlbelse elu norme. Seega inimese usklikuks olemise hindamine ja määramine on keerukas ja mitmetahuline. Altnurme (2007) näeb, et nii religioosne kui ka mittereligioosne vaimsus ongi oma sisult ajas muutuvad.

Vaimsus oma kõige laiemas tähenduses ei tähenda ainult traditsiooniliste religioonide järgmist, see hõlmab ka spirituaalsust ja *New Age'i* ideedesid (Uibu ja Kivari, 2012). Võrreldes religioosse usuga, nähakse vaimsust kui spirituaalsust tihti helgemas valguses, seda seostatakse näiteks armastuse, müstika ja inspiratsiooniga (Hay & Nye, 2006). Altnurme (2013) kirjeldab uus vaimsuse ehk *New Age'i* sisu selliselt, et see on sisuliselt seotud tervendamise ja psühholoogiaga, mis kajastuvad alternatiivmeditsiini teraapiates, eneseabipsühholoogias ja mõtteviisides, mille õpetuses on oluline holistiliselt läheneda nii inimese elule kui ka tema tervisele. Uus vaimsus käsitleb paljusid eluvaldkondi, näiteks meditsiini, teadust, religiooni ja majandust. Sisult on uus vaimsus sarnane lääne esoteerilise - okultisliku mõttevooluga, mida toetavad ida usundid, millest uus vaimsus on üle võtnud nii mõisteid, käsitlusviise kui ka praktikaid, mille sisu toetab usk teadmiste olulisusse loodusteadustest ning loodusrahvaste ökoloogiline mõtteviis ja traditsioonid. Uus vaimsusesse suhtutakse aga tihti ka skeptiliselt ja pealiskaudselt hindavalt ning seda just sellepärast, et see hõlmab nii mitmeid eluvaldkondi.

Wenman (2001) võtab vaimsuse sisu lihtsalt kokku. Vaimsus koosneb kolmest olulisest aspektist, esiteks vaimsus on seotud suhetega, teiseks üleloomulikkusega ja kolmandaks ainulaadsusega ehk kõigi isiklik vaimsus on ainulaadne.

1.2. Vaimsus Eestis

Eesti keeleruumis on spirituaalsus/vaimsus võõras termin, mis seostub ühtedele mingi umbluuga ja teistele hoopis inimeseks olemise sügavamate kihtidega (Schihalejev, 2019). Uibu (2016) toob oma doktoritöös välja, et Eestis levivad nii kitsalt religioosse kui ka laialt vaimse sisuga uskumused ja praktikad, nendest viimased aga ei kuulu päris otseselt ühegi religiooni alla.

Schihalejev (2012) selgitab, et eestlased kipuvad tihti seostama Eesti haridusmaastikul suure tähelepanu all olevat religiooniõpetust vaimsusega, seejuures uskudes, et see tegeleb religioosse vaimsuse õpetamisega, sellega aga paraku tegu ei ole. Valk (2003) selgitab, et religiooniga seotud õpet on nimetatud Eestis usuõpetuseks, kuid selle sõna tähendus hakkas ajaga muutuma, mille tulemusel hakati usuõpetust tõlgendama kui usu õpetamist, sellisel juhul oleks aga tegemist usuvabaduse rikkumisega. Seetõttu räägitakse haridusmaastikul nüüd religiooniõppest, mis keskendub teemadele nagu religioon, kultuur ja eetika. Eesmärk on tutvustada maailmas käsitletavaid religioone ning seal puudub seos midagi uskuma õpetamisega (Schihalejev, 2012).

Liiman (2001) kirjeldab, et 20. sajandi teisel poolel arvati, et üleilmastumise ja infoajastu tõttu hakkab hääbuma inimeste usundiline mõtlemine, kuid sajandi lõpus täheldati hoopis usundite ning vaimsete õpetuste uuenemist ja teisenemist. Vaimset rahulolu hakati otsima lisaks traditsioonilistele religioossetele instituutidele ka mujalt ning tänapäeva Eestis võib nüüd leida ja kogeda nii pika ajalooga tuntuid religioone kui ka lõdva struktuuriga uusi vaimsuse liike. Eestlaste vaimseid uskumusi ja olekut väljendabki tänapäeval pigem uus vaimsus, mis on välja kasvanud *New Age*'i subkultuurist ning mille õpetuste järgimine ei kohusta püsivalt gruppi või kogudusse kuulumist (Uibu, 2016).

Saar Poll (2010) uuringust „Elust, usust ja usuelust“ püstitatud küsimuses, milles uuriti inimeste suhtumist *New Age*'i ja uus-usunditesse, tulemused näitasid, et eestlased justkui ei tea sellest midagi, sest nii väljendasid end 71,8% 1009-st eestimaalasest. Samas uuringu „Religioossed suundumused Eestis“ 2014. aastal läbiviidud internetipõhise küsimustiku küsimusele, mis uuris, et kas inimesed on nõus väitega, et praktikad, mis on suunatud vaimsele enesearendamisele (nagu näiteks vabastav hingamine, tantra või reiki), saab nimetada uueks vaimsuseks, siis sellele vastanud 459-st inimesest 56% olid küsimuses püstitatud sisuga nõus (Uibu, 2015). Saar Poll OÜ poolt 2015. aastal läbiviidud uuringus „Elust, usust ja usuelust“, milles osales 1002 inimest, tulemustest on näha, et 83% vastanutest peab enda enesearengut ja vaimsust oluliseks. Seejuures vastumeelsus religiooniõpetuse toomisega haridusse on suurim lasteaia osas, liikudes edasi vähenevas suunas kuni keskkoolini, kus vaimsuse hariduses kajastamise mittepõldajate arv on langenud 27%-ni

(Maasoo, 2015). Heelas (2013) kirjeldab eestlasi kui ühiskondlike muutuste suhtes tundlikku rahvast, keda teadlased peavad religioosust uurides aga huvipakkuvaks „katselaboriks“. Seda juba sellepärast, et eestlastest käib kirikus kord nädalas 2% rahvastikust, kuid 50% rahvastikust usub mingisuguse elujõu või hinge olemasolusse.

Schihalejev (2019) selgitab, et okupatsioonija tulemusel katkes suuresti eestlaste ajalooliselt kujunenud side kirikuga, mille tulemusel hajus inimeste spirituaalsuse vajadus ja sellest arusaam. Tänapäevaks on seda tühja kohta asunud täitma mitmed esoteerilised eneseabikursused sealhulgas esoteerika-alase kirjandusega. Et eestlaste side traditsioonilise religiooniga on märgatavalt nõrgenenud, siis tõenäoliselt on see ka põhjuseks sellele, miks on meil keeruline mõista ka teiste rahvaste spirituaalsust ja usukombeid.

1.3. Vaimsuse vajalikkus laste kasvatamisel ja selle roll hariduses

Hunt ja King (1971) on avaldanud aegumatu seisukoha, mida saab kanda tänapäeva, selgitades, et kogu inimkäitumist võib põhimõtteliselt pidada religioosseks, sest inimeste käitumine väljendabki nende isiklikku religioosset vaatenurka, tõstes esile neile kõige olulisemaid küsimused. Maailma uurimine, milles me elame, kuulub religiooni põhikontseptsiooni ja jälgides, kuidas inimesed oma elu elavad, on üks võimalustest, millest laps kujundab oma arvamused ühiskonna toimimisest (Webster, 2010).

Hay (2003) on öelnud, et spirituaalsus on kui bioloogiline eelsoodumus, mis aitab olelusvõitluses ellu jääda, ta põhjendab seda sellega, et lapse väärtushinnangute kujunemisel on otsene seos tema igapäevaste rõõmude ja muredega, mida mõjutavad uudishimu ja tähenduste loomise protsess. Miller (2015) toetab väidet, et vaimsus on sünnipärane, nimetades seda üheks inimese paljudest taju- ja intellektuaalsetest võimetest, mis hõlmab endas oskusi puudutusest kuni kriitilise mõtlemiseni. Viimaste aastate teadus on uurinud universaalseid vaimsuse omadusi, mis näitavad, et noorukitel ja väikelastel ilmneb loomulik vaimsus koos teiste arengufaasidega sama bioloogilise ajajoone järgi. Vaimsuse võimekus aju, vaimu ja keha sidumisel on eriti tugev just varases lapsepõlves (Hay & Nye, 2006).

Hay töötas koostöös Nottinghami Ülikooliga välja laste uurimiseks viisi, millega määrata vaimsuse märke selliselt, et need oleksid religioosest kultuurist lahutatud. Uurimise all oli 6- kuni 10-aastaste laste vaimsus Nottinghami ja Birminghami kahes algkoolis. Tulemused näitasid, et vaimsus on lastele loomumane, kuid sellest kõnelda sõnadega spirituaalsus, religioon, vaimsus ja muul sarnasel moel pole kombeks avalikult teha (Hay & Nye, 2006). Seejuures vaimsuse tunnetus võib lapses tekkida näiteks meditatsioonis, joogas kui ka tema suhtes oma lemmikloomaga või hetkes kui laps tuleb ja annab oma vanemale pärast tema rasket tööpäeva „energiakalli“ (Miller, 2015).

Belleous (2000) on väitnud, et väikelapsed õpivad läbi oma kogemuste organiseerimise, jagades kogemustest tulnud järeldused erinevateks üldistusteks. Selleks näiteks, et lapsed oskaksid inimestega vestlemiseks valida kõige tavalisemaid inimlikke teemasid, on selle oskuse õpetamise juures vajalik aidata lastel eelkõige õppida korraldama oma isiklikke, eetilisi, sotsiaalseid ja vaimseid kogemusi. Webster (2010) usub, et siinjuures religioosne haridus saab toetada lapse enesemõistmise arengut ning mõistmist selle osas, kuidas nad sobivad ühiskonda kus nad elavad. Religioosse hariduse teemad ja omadused on just sellised, mis julgustavad lastes tekkima nii enese siseseid küsimusi kui ka väljendama oma loovust ja mõtteid endast väljapoole, andes neile tõuke omaarvamusele ja õiguse ise otsustada kuidas oma elu elada. Vaimsus võib osutada heaks kasvuallikaks mitmekülgseks inimeseks arenemisel (Champagne, 2001). Adams, Hyde ja Woolley (2008) on toetaval seisukohal ning tõdevad seejuures, et lastes ei tohiks nende spirituaalseid mõtteid ja tegevusi täiskasvanute poolt vaigistada

Hay ja Nye (2006) on seisukohal, et kõik lapsed läbivad teel lapsepõlvest täiskasvanueani personaalset elu ajalugu, mis ei ole kunagi täpselt samasugune kellegi teisega. Seejuures saavad nad haritud teadlikult või mitteteadlikult erinevate kultuuride ja subkultuuride mõjutustega kus nende individuaalsed erinevused hõlmavad endas ka erimeelsusi, mis võivad tekkida inimestes seoses vaimsusega. Vaimsus hariduses annab lastele eeldused sallivuseks ning avab vaatenurki, läbi mille lapsed saavad teadlikuks ja sallivaks nii usuliste kui ka mittereligioossete teemade suhtes (Wenman, 2001).

Lastel on lõputu uudishimu, millele toetudes loovad nad end ümbritsevale pidevalt tähendusi ja tihti on lastes kerkivad küsimused oma olemuselt spirituaalsed. Küsimustes põimuvad omavahel kognitiivsetel ja spirituaalsetel aspektidel näiteks teemad kes ja miks ma olemas olen (Hay & Nye, 2006). Need vaimsed ja usulised küsimused tulevad tihti ka lastelt täiskasvanutele. Üks sellisteks teemadeks on surm, millega mingil määral puutub kokku iga laps. Lapsed vajavad surmast kõnelemiseks oma õpetajaid ja vanemaid ning need küsimused ei tohiks lapsele jääda üksinda salajaseks mõtiskluseks, ta vajab nendele küsimustele toetavat lahendust ja kinnitust. Kui selle vajadusega jätta arvestamata võib laps jääda ilma talle olulisest abist (Schweitzer, 2008). Hay ja Nye (2006) selgitavad, et lastele ei piisa vastamata jätmisest või ka ratsionaalsest vastusest, et surm oli tingitud vanadusest või halvast tervisest. Võib juhtuda, et nad tahavad teada ka seda, mida surm tegelikkuses tähendab ja kuhu ikkagi ära surses minnakse. Ei saa eeldada, et lapsed ootavad meilt alati mõistuslikke seletusi, nad võivad soovida teada ka mõistete tähenduslikku sisu. Laste küsimustele teemal „surm“ saab vastata ka ilma religioonile vihjamata ehk mõistuspäraste selgitustega, et see lihtsalt on nii. Mis on ka tõsi, aga siit edasi teevad sellisel juhul oma järeldused lapsed ise.

Vaimsus õpetab lapsi tulema toime lähedase kaotusega ja surma hirmuga ning on seejuures oma sisult abiks ka konfliktide lahendamisel. Riis (2013) on küll eelnevate autoritega sama meelt, et surmast tuleb lastega rääkida, ta lisab, et tihtilugu on palju abi sellest kui seda teeb õpetaja. Seejuures vastukaaluks eelnevatele autoritele on tal seisukoht, et surmast rääkimisel ei saa piirduda ainult vaimse poolega, oluline on rääkida ka selle füüsilisest poolest. Vastasel juhul ei pruugi laps aru saada surma ja elu tegelikust seosest, tal võivad tekkida valearusaamad, millel võivad olla kurvad tagajärjed. Sellistes dialoogides lastega tuleb arvestada erinevaid maailmavaateid, sest vaid nii saame lastes kujundada tolerantsust, sest erinevatest uskumustest tulenevalt nähakse ka maailma erinevalt (Schweitzer, 2008). Selline spirituaalne teadvus võimaldab inimestel ühiskonnas inimlikult koos eksisteerida (Hay, 2003).

Wenman (2001) rõhutab, et lapse areng vajab toetamist, seejuures sõna „areng” tõlgendamisel lähtuvad inimesed tihti mõistetest kasv, küpsus, laienemine ja „paremaks muutumine”. Tähtis on ka vaimse arengu meeles pidamine, sest lapse vaimse arengu tagamine võimaldab lastel olla üha kujutlusvõimelisem, loovam, väljendusrikkam ja analüütilisem. Miller (2015) selgitab, et lapsevanematena me tahame oma lastele parimat, me harime neid igal võimalikul viisil, lisaks tavahariduse omandamisele pakume neile ka erinevate huvikoolide õppevõimalusi, mis moodustavad argielus tiheda graafiku, me teeme seda oma parimate kavatsustega aga unustame ära, et sellise tempo juures on just lapse vaimsel arengul väärtuslik roll, vaimne tasakaal on tihti hoopis see, mis tagab edukuse.

Lähtudes vaimsure hariduslikust ja arendavast küljest jagab Elton-Chalcraft (2002) selle neljaks dimensiooniks: sisemine, moraalne ja sotsiaalne, keskkondlik ning kogemusest sõltumatult teadvusele omane. Vaimsus ei ole käega katsutav, seega on sellel hulgaliselt vorme ning igal ühel meist on oma individuaalne vaimsus, mis on mõjutatud paljust, näiteks vanusest, kultuurist, poliitikast, soolistest iseärasustest ja hulgaliselt muudest aspektidest.

Elton-Chalcraft (2002) on tõstatanud üles küsimuse, et kas ja kes peaks kaasama lapse spirituaalsusesse, on see vanemate, usukogukonna või kellegi teise ülesanne, või tuleks hoopis lastel lasta ilma sekkumiseta tegutseda? Seejuures tema enda seisukoht on, et vaimsus on midagi, mis õpetab olema tõeliselt inimlik, nähes just õpetajatel vastutust aidata lapsi nende spirituaalsel ja vaimsel arengul, andes neile võimalusi otsida meid ümbritsevale tähendust, leida eneses ja enda ümber väärtusi, mille järgi elada, arendada lastes tõetunnet ja salapära. Vaimse hariduse juures on aga kaks suurt esilekerkivat raskust, esiteks puudub kindel kokkulepe, et mis on täpselt vaimsus ning puudub detailine informatsioon laste vaimsest elust (Hay & Nye, 2006). Champagne (2001) näeb vaimsust hariduse aspektist lähtuvalt kui seotud elementide mosaiiki, mis koosneb siseelust, kogemustest, tähendustest,

eneseväljendustest, ülimatest väärtustest, teadlikkusest ja muust taolisest. Webster (2010) keskendudes lasteaiale, on seisukohal, et näiteks hea religioosse hariduse käsitlemine on see, kui lasta lastel reflekteerida, mida nad on õppinud läbi neile antud võimaluse arutada oma ideid. Aga enne seda kui laps on võimeline arutlema on tal vaja emotsionaalset kirjaoskuse omandamise kogemust, mis annab võimaluse avastada oma seisukohta ja seda, mida ta oma väljenduste, mõtete ja seisukohtadega öelda tahab. Vaimuteadusel põhinev haridus on ka religioosne haridus, nende ühine sisu on, et ühiskond ei piirdu ainult materiaalse maailmaga, meie eksistentsil on ka vaimne mõõde. Selline hoiak läbib tegelikkuses kõiki kooliastmeid ja õppeaineid (Wilkinson, 2006).

Hay ja Nye (2006) kirjeldavad kuidas vaimse hariduse teemal rääkivad õpetajad on täheldanud, et nende jutt teema vajalikkuses suunduks justkui tühjusesse. Mõningatel juhtudel on vaimsus varjatud kultuurilise unustuse tõttu, mis võimaldab seda teemat ignoreerida. Vaimsuse tõsiselt võtmine võimaldab ka neid teadmisi, miks vaimsust on ignoreeritud ja miks on see ära lõigatud haridussüsteemist. Siinkohal kriitikud märgivad, et õpetajatel on võim oma õpilasi pöörata erinevatesse uskumustesse, tegelikkuses oleme me nagunii oma kultuurist tulenevalt pööratud millessegi uskuma ning vaimne element selles uskumuses ei tähenda alati religiooni, sinna alla kuulub ka lisaks jumalateenistusele näiteks ka palve, meditatsioon ja vaikus. Schweitzer (2008) selgitab samuti, et vaimsus on midagi palju rohkemat kui näiteks lihtsalt religiooniõpetus õppekava osana ning oluline roll vaimsuse käsitlemisel on õpetajate ja vanemate endi veendumustel ja hoiakutel. Vaimsust ei saa ignoreerida, sest lapsed vajavad selles teemas toetust ja juhust sama palju kui teistes haridustemades ja -käsitlustes. Lapsi tuleb võtta tõsiselt ja mitte näha neid kui lihtsalt õpetamise objekte.

Kuigi vaimsuse olulisust on rõhutatud paljud eelnimetatud autorid, siis on ka autoreid, kes näevad lisaks vaimsuse positiivsetele külgedele ja võimalikke probleemkohti. Psühholoogid Galek, Flannelly, Vane ja Galek (2005) kaardistasid erinevaid vaimsusega seotud uurimistöid ja artikleid, ning avastasid, et nendest leitud 339 esmast märksõna seostuvad spirituaalsete probleemidega. Vaimsusel on omad erinevad varjuküljed, mis võivad avalduda erinevate kriisidena ja mõjuda halvasti kogu inimese edasisele elule, paljud neist avalduvad psüühikahäiretena (Linnuste, 2019). Webster (2010) töötades Edge Hill Ülikoolis koolieelse lasteasutuse õppe osakonnas, näeb samuti probleemi vaimsuse toomisega haridusse, kuid seda hoopis teisest valupunktist vaadatuna. Nimelt leiab ta, et õppekava sisu lasteaialastele on ülekoormatud ning täis paljude uute algatuste survet. See aga on viinud selleni, et õpetajatel on keeruline leida aega kõikidele teemadele, mis on õppekavas välja toodud.

1.4. Vaimsus Eesti koolieelses lasteasutuses

Tiganik (2013) on väljendanud haridust kui kahe funktsioonilist protsessi, esiteks seda kui tegevust, mille käigus edastatakse teadmisi ühelt isikult teisele, arendades teadmiste omandajat intellektuaalselt ning teiseks kultuuri, uskumuste ja muude väärtuste edasi andmist. Hariduse puhul on tegemist igatüüpi õigusega saamiseks eluks vajalikke teadmisi, mida on kõigil õigus saada tasakaalustatult ja nii, et see ei ohustaks õppija maailmavaadet ning uskumusi.

Eesti koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 2. peatükk § 3 lõige 2 märgib, et õppe- ja kasvatustegevus peab toetama lapse kehalist, vaimset, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut ning § 4 lõige 10 märgib, et õppe- ja kasvatustegevuste läbiviimisel tuleb arvestada Eesti kultuuritraditsioonide väärtustamise ning teiste kultuuride eripära arvestamise põhimõttega (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008). See on maksimaalne võimalik osa õppekavast, millest võib aimata vaimsure/spirituaalsuse piiritlemist ja käsitlemist koolieelse lasteasutuse kontekstis. Eesti Vabariigi põhiseadus ei käsitle samuti konkreetselt teemasid vaimsus ega spirituaalsus, lähim, mida nimetatud õigusakt nimetab on usk. §-de 40 ja 154 järgi Eestil riigikirikut ei ole ning igal ühel on õigus haridusele aga ka usuvabadusele, laste hariduse valikul on otsustav sõna nende vanematel, asukohapõhiseid elanike küsimusi antud valdkonnas otsustavad ja sellest tulenevalt ka korraldavad kohalikud omavalitsused (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992).

Jumalateenistused ja usutalitlused haridus- ja sotsiaalasutustes on ka tänapäeva Eestis lubatud, kuid sellele on kehtestatud oma reeglid. Näiteks kajastub kord selliste ettevõtmiste läbiviimiseks Kirikute ja koguduste seaduses § 9 lg 2, mis sätestab, et vajalik on nimetatud asutuste omaniku või juhi luba ja lapsevanemate informeeritud nõusolek, mis kinnitaks, et nende lapsed sellisest üritusest osa võtta võivad. Lapsevanemad peavad olema eelnevalt teavitatud kõikidest usulistest talitustest kui ka muudest religiooniga seotud sündmustest, mis nende lapse haridus- või sotsiaalkandeesutuses toimuvad. Seejuures on lapsevanemal õigus keelduda lapse osalemisest antud sündmustel (Kirikute ja koguduste seadus, 2002). Seega saab siit järeldada, et vaimsus, mille alla kuulub nii religioon kui ka spirituaalsus on Eesti haridusmaastikul ühtpidi kättesaadav aga teiselt poolt jällegi kauge. See aga viitab sellele, et vaimsus on eestlastele pigem isiklik.

Vaimse suunaga perede olemasolu tajutavust Eesti ühiskonnas näitavad näiteks 11 Eesti Vabade Waldorfkoolide ja -lasteaedade Ühendusse (EVWÜ) kuuluvat waldorflasteaeda, mille eelkäijad hakkasid tegutsema juba 1990-ndate algusest kui loodi esimesed waldorfkoolid Eestis (Eesti Vabade Waldorfkoolide ja -lasteaedade Ühendus, 2020). Saar Poll OÜ 2015 uuringus „Elust, usust ja usuelust“ tulemustel 74% vastanutest arvab, et

lasteaed ei peaks andma religiooniõpetust (Maasoo, 2015). Ülejäänud 26% seega aga siiski on mingisugused ootused lasteaiale seoses religiooniõpetusega. Vaimsuse õpetamise ja mitteõpetamise ja selle sisu, sõnastamise või nimetuse üle laste arendamise ja õpetamise protsessis võib palju vaielda, kuid Hay (2003) võtab asja lühidalt kokku, väites, et vaimsust ei saagi lastele õpetada, see on neis juba sündides olemas, kuid selle üle on vaja hoolt kanda.

Schweitzer on uurinud laste õigusi religioonile ning toetudes 1989. aasta ÜRO lapse õiguste konventsioonile on ta üllatunud ja näeb vastuolu traditsioonidega, sest konventsioon toob esile lapse vaimseid õigusi vaid elustandardite kontekstis, kuid hariduse mastaabis selle teema käsitlust ei ole (Schweitzer, 2008). Seejuures on aga nimetatud konventsiooni 14. punktis välja toodud, et lastel on õigus usuvabadusele. Antud punkti alapunktidest võib välja lugeda sarnaselt Eesti Vabariigi põhiseadusele, et õigus suunata last tema arengul jääb vanematele. Konventsiooni 28. punkt toob selgelt välja lapse õiguse haridusele, kuid vaimsust ega religiooni seal ei mainita (Lapse õiguste konventsioon, 1989). Kui ühiskond surub spirituaalset teadlikkust eneses ja oma lastes alla, siis seeläbi lakkame me ka toetamast ühiskonna arengut, siin saaks aga appi tulla religioosne haridus, mida aga süüdistatakse tihtilugu laste usku pööramises (Hay, 2003).

1.5. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Töö eesmärk on kirjeldada koolieelse lasteasutuse lapsevanemate tõlgendusi vaimsuse tähendusest, nende arvamusi vaimsuse eelistest, probleemkohtadest ja ootustest ning võimalikust rollist koolieelse lasteasutuse kasvatustöös ja selle riiklikus õppekavas.

Uurimisküsimused:

1. Kuidas tõlgendavad lapsevanemad vaimsuse tähendust ja millised on seejuures nende hoiakud?
2. Kuidas lapsevanemad tajuvad vaimsuse rolli kasvatustöös lapse arengu toetamise seisukohast?
3. Milliseid vaimseid ootusi toovad lapsevanemad esile seoses koolieelse lasteasutuse ja selle riikliku õppekavaga?
4. Milliseid probleeme võib lapsevanemate arvates tavapärasel koolieelses lasteasutuses vaimsusega tekkida?

2. Metoodika

Lähtuvalt magistritöö uurimisküsimustest kasutati kvalitatiivset uurimisviisi, milles kasutati intervjuu kava ühe osana lühiankeeti. Lühiankeedist tulenevad tulemused oli intervjuud toetavaks osaks, mis aitas intervjuust saadud tulemusi täiustada ja põhjalikumalt mõista (Õunapuu, 2014). Seeläbi võrreldi uuritavate hoiakuid nende vaimsuse tõlgendamisega. Uuritavate mõttemaailma paremaks mõistmiseks kasutati kvalitatiivset uurimisviisi, mille läbi on uuritaval võimalik vabalt jagada oma kogemusi, arusaami, ideid ja mõtteid vaimsuse vajalikkusest ja olemasolust koolieelses lasteasutuses ja kasvatustöös, seejuures väljendada oma ettepanekuid, hinnanguid ja rahulolu (Kalmus, Masso, & Linno, 2015). Intervjuud viidi läbi ajavahemikus 30. september 2019 kuni 1. märts 2020.

2.1. Valimi kirjeldus

Valimi moodustamiseks kasutati mittetöenäosuslikku kombineeritud valimit, kombineeriti eesmärgipärast ja mugavusvalimit. Seega uuritavad valiti valimisse uurija poolt valitud kindlate kriteeriumite alusel ning uuringusse võeti neist kõige kättesaadavamad (Rämmer, 2014). Valimi moodustasid 10 lapsevanemat vanusevahemikus 29-38 aastat, kellest 7 olid naissoost ja 3 meessoost. Viiel uuritaval käis koolieelses lasteasutuses 2 last ning teisel viiel käis koolieelses lasteasutuses 1 laps. 10-st uuritavast 8 moodustasid lapsevanemad kelle eelkooliealised lapsed käivad samas tavapärasel koolieelses lasteasutuses ehk antud juhul ühes konkreetses lastehoius, millel ei ole kindlat vaimset suunitlust, kuid, mis omab kindlat õppeprogrammi ja riiklikku õppekava sarnaselt tavapärastele lasteasutustele. Kaks lapsevanemat valimis valiti selliselt, et nende lapsed oleksid vaimsuse suunitlusega lasteasutusest, kuid et neil oleks varasemalt olnud vaimse suunitlusega koolieelses lasteasutuses käimise kogemus. Viimastest ühe laps käib Waldorf lasteaias ja teise laps käib Katoliku lasteaias. Kaheksa lapsevanemat kõik samast lasteasutusest valiti põhjusel, et saada ülevaade konkreetse uuringus osalenud lastehoiu kohta, ning kaks varasemalt vaimse suunitlusega, kuid nüüd vaimse suunitlusega koolieelsest lasteasutusest, et saada võimalik aimdus ka sealt välja tulevatel mustritel. Kõigil uuritavatel on vaimse suunitlusega lasteasutuse kogemus, seega käsitletakse neid uurimuse lõikes tervikuna. Oluliseks peeti ka, et uuritavate hulgas oleks nii isasid kui ka emasid, et uuring annaks mitmekesisema ülevaate ja ei oleks ainult ühe soopole põhine.

Kaheksa uuritava leidmiseks kasutati konkreetset lastehoidu, mille lapsevanemaid kutsuti uurija poolt suuliselt isiklikult intervjuus osalema, ühendust võeti ka *Facebook Messengeri*, e-maili ning telefoni teel. Kahe uuritava leidmiseks kasutati tutvusringkonna jagatud kontakte ja uuritavatega võttis uurija ühendust *Facebook Messengeri* teel. Kõik

uuritavad olid pärit Tartumaalt. Kõik uuritavad osalesid intervjuus vabatahtlikult ning konfidentsiaalsuse tagamise eesmärgil on nende päris nimed asendatud neile määratud varjunimedega ning saadud tulemused on esitatud anonüümselt.

2.2. Andmekogumismeetod

Andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud intervjuud, mis viidi läbi uuritavatega individuaalselt. Poolstruktureeritud intervjuu oli antud uurimuse puhul sobilik valik, sest tegemist on paindliku intervjuu tüübiga, mis võimaldab intervjuu käigus muuta vajadusel küsimuste järjekorda ja esitada lisaküsimusi lähtuvalt intervjuueeritavast ja intervjuu käigust (Lepik, Harro-Loit, Kello, Linno, Selg, & Strömpl, 2014). Selle saavutamiseks ehitati ka intervjuukava üles vastavalt. Intervjuu käigus kasutatud lühiankeet täideti intervjuueeritava poolt intervjuu teises osas kohe pärast esimese osa taustaküsimusi. Intervjuueeritaval oli ankeeti täites võimalus paralleelselt ankeedis sisalduvate küsimuste üle arutleda ja oma valikuid põhjendada. Lähtudes uurimuse eesmärgist, oli oluline, et uuritav vastaks intervjuus põhjalikult, jagades oma kogemusi ja arvamusi.

Küsimused intervjuu kava jaoks koostati toetudes antud töö teoreetilisele osale, seejuures lähtudes töö eesmärgist ja uurimisküsimustest. Intervjuu kava jaotati neljaks ploki, mille koostamise juures pandi rõhk sellele, et esimesed kaks ploki sisaldaksid teemat sissejuhatavaid arvamuspõhiseid küsimusi, mis võimaldavad vastajal jagada kirjeldusi, kogemusi ja enese arusaamasid, mis aitavad omakorda intervjuueeritavatel mõtestada enda jaoks lahti uurimuse teema, mis loob eelduse mugavamaks vastamiseks järgnevate plokkide küsimustele. Täpsemalt olid intervjuu kava esimeses ploki suuliselt vastamiseks üldised arvamuspõhised küsimused. Teises ploki teemat sissejuhatav arvamuspõhiste küsimustega ankeet, mille küsimused on võetud Saar Poll (2010) uuringust: „Elust, usust ja usuelust 2010“ tulemused võrdlus tunnuse „sugu“ alusel. Kolmanda ploki küsimused olid siirdeküsimused, mis olid üles ehitatud situatsioonipõhisteks, mille eesmärk oli teada saada, kuidas intervjuueeritavad reageerivad probleemile, milliseid mõtteid see neis esile toob, andes seejuures võimaluse jagada oma kogemusi. Neljas plokk sisaldas endas nii olulisi võtmeküsimusi, mõnda taustküsimust kui ka intervjuud kokkuvõtvaid lõpetavaid küsimusi. Kolmanda ja neljanda ploki küsimused olid sellised, kus esines nii vastuolulisi kui ka väljakutset pakkuvaid küsimusi. Kuna intervjuus esines ka termineid, mis ei ole üldtuntud, siis intervjuueerijal oli võimalus anda selgitusi ja vastata selles osas intervjuueeritava küsimustele. Kõik intervjuud salvestati ning lühiankeetid koguti kokku.

Uurimuse valiidsuse suurendamise põhimõttel viidi oktoobris 2019 läbi prooviintervjuu tavapärase koolieelse lasteasutuse lapsevanemaga, kelle laps on antud

lastehoius käinud alates 1,5 eluaastast ning see on olnud seni ka nende ainuke koolieelse lasteasutuse kogemus. Prooviintervjuu eesmärk oli harjutada intervjuu läbiviimist, seejuures selgitada välja intervjuuküsimuste üldine sobivus, kus pöörati tähelepanu sellele, et küsimused oleksid üheselt mõistetavad, selgelt esitatavad, intervjuueeritava jaoks arusaadavalt sõnastatud ning piisavalt sisukad, et uurimisküsimustele vastuseid saada. Lisaks sai prooviintervjuu põhjal hinnata umbkaudset intervjuu ajalist kestvust.

Prooviintervjuu tulemusel tehti üksikuid muudatusi osade küsimuste sõnastuses ning vähendati ka küsimuste mahtu eemaldades üleliigsed mitte nii asjakohased küsimused. Prooviintervjuu ajaline kestvus oli 1 tund ja 29 minutit. Mis oli liialt pikk ning küsimusi vähendati sedavõrd, et intervjuu ajaline pikkus oleks keskmiselt üks tund. Kuna prooviintervjuus tehtud sõnalised muudatused ei olnud märkimisväärse tähendusega, siis võimaldas see kasutada prooviintervjuud ka uurimistulemuste väljaselgitamise tarbeks. Kokku viidi läbi 10 intervjuud. Intervjuu kava on esitatud lisa 3.

Intervjuueeritavad said ise valida sobiva aja, kuid intervjuu koht jäi enamuse korral intervjuueerija otsida. 6 intervjuud viidi läbi lastehoius kus käivad uuritavate lapsed, 3 intervjuud viidi läbi intervjuueeritava kodus ning 1 naiskorporatsioonis ettebroneeritud ruumis. Ruumide broneeringud ja asukohad said määratud selleks ja selliselt, et intervjuu saaks toimuda ilma segavate faktoriteta, intervjuueeritav tunneks ennast mugavalt ja tagatud oleks privaatsus avaldatava info suhtes.

Enne intervjuu salvestamist kirjeldas töö autor igale intervjuueeritavale uurimustöö teemat, eesmärki ja vajalikkust. Kirjeldati ka intervjuu läbiviimise protsessi ning kinnitati tagada konfidentsiaalsus intervjuus esile tulevatele andmetele ja küsiti luba intervjuu salvestamiseks. Et üheksale uuritavale oli töö autor tuttav, siis enesetutvustamine neile ei olnud vajalik. Kogu ettevalmistav suhtlus intervjuueeritavaga toimus enne salvestamise algust, salvestus sisaldab ainult intervjuukavast lähtuvat materjali. Kõige pikem intervjuu pärast prooviintervjuud kestis 1 tund ja 15 minutit. Kõige lühem intervjuu oli 34 minutit pikk, enamik intervjuusid olid keskmiselt ümardatult 60 minutit pikad. Kõik intervjuud lõppesid võimalusega avaldada oma mõtteid seoses uurimisteemaga, soovijatele anti võimalus tööd lugeda selle valmimisjärgselt.

Töö autor pidas usaldusväärse suurendamise eesmärgil kogu uurimisprotsessi jooksul uurijapäevikut, mis sisaldab sissekandeid iga läbiviidud intervjuu kohta. Lisaks oli uurijapäeviku eesmärgiks dokumenteerida ja reflekteerida uurimisprotsessi. Sissekannetes analüüsiti intervjuueerija hakkamasaamist andmete kogumisel ja intervjuu üleüldist käiku ning läbiviimist, mille tulemusena lisati märkmeid ja tähelepanekuid järgneva intervjuu pädevamaks läbiviimiseks. Uurijapäeviku sissekannetes kajastuvad ka intervjuu käigus

tekinud mõtted. Uurijapäevikut täideti võimalikult vahetult pärast intervjuud, et intervjuu käigus tekkinud mõtted ja tähelepanekuid ei ununeks. Uurijapäevik aitab hoida järelduste kujunemist läbipaistvana (Laherand, 2010). Väljavõte uurijapäevikust on esitatud lisas 4.

2.3. Andmete analüüs

Andmed analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsiga, mille puhul kasutati induktiivset lähenemist ehk intervjuu andmetest lähtuvat analüüsi (Kalmus, Masso, & Linno, 2015). Mille puhul loodavad kategooriad intervjuudega kogutud andmetest moodustatakse lähtuvalt teoreetilise materjali põhjal püstitatud uurimisküsimustest (Mayring, 2000). Seega koodid ja kategooriad tuletati konkreetsete intervjuude andmetest (Kalmus, Masso, & Linno, 2015). Täpsemalt, kategooriate moodustamisel koondati sarnase tähendusega tekstiosad vastavate kategooriate alla, mis esindasid selgelt väljaõeldud ja ka mõista antud sõnumeid (Virkus, 2016). Seejuures kasutati ka intervjuu käigus lühiankeedi juurde toodud kommentaare ja arvamusi, et tuua välja võimalikud varjatud nähtused selles suunas, kas uuritavate hoiakud vaimsuse suhtes on paralleelselt ühitavad intervjuus esile tooduga või esineb neis erisusi, vasturääkivust või uut asjakohast infot seoses vaimsuse tõlgendamise ja hoiakutega. Lühiankeedi kirjalikud tulemusi koondati analüüsiks Microsoft Exeli programmi. Saadud tulemusi võrreldi ka Maasoo (2015) Saar Poll OÜ 2015. aastal ja Saar Poll OÜ (2010) 2010. aastal läbi viidud „Elust, usust ja usuelust“ uuringu tulemustega, et näha võimalikku tulemuste ühtivust Eesti rahvastiku mastaabis.

Uurimisküsimuste põhjal tekkinud andmete puhul on kasutuses kvalitatiivne induktiivne sisuanalüüs, sest selle andmekogumise meetodiga tuleb hästi esile uurimuses osalejate maailma mõistmine, läbi mille on võimalus uurida inimeste tähendussüsteeme ja tõlgendusi (Kalmus, Masso, & Linno, 2015). Lisaks, induktiivne analüüsimeetod on antud uurimuse puhul parim võimalik ka sellepärast, et teoreetilised teadmised antud uuritava teema kohta on kohati vastuolulised kui ka lünklikud (Elo & Kyngäs, 2008). Induktiivse sisuanalüüsi valikut toetab veel asjaolu, et antud andmekogumise meetod võimaldab otsida nii teooriat ümber lükkavaid tõendeid kui ka kinnitavaid tõendeid, ehk võimaldab olla avatud uutele võimalikele ilmingutele (Lepik et al., 2014). Analüüsitehnikatest kombineeriti omavahel juhtumipõhist ehk vertikaalset analüüsi (*case-by-case analysis*) ja juhtumiülest ehk horisonataalset analüüsi (*cross-case analysis*). Vertikaalne analüüs töö seisukohalt on vajalik, et võrrelda sarnasusi/erinevusi sama teema selgituste ja arutluskäikude juures. Horisontaalne analüüs töös on vajalik, et võrrelda antud teema käsitlemist kõigi kogutud intervjuude lõikes. Selline kombineerimine lähtudes antud töö iseloomust võimaldab andmete analüüsist saada maksimaalse tulemuse (Kalmus, Masso, & Linno, 2015).

Intervjuud salvestati paralleelselt nii diktofoni kui ka mobiiltelefoni salvestusprogrammiga *Voice recording – recorder*. Salvestised transkribeeriti kõigepealt TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia labori poolt väljatöötatud veebipõhise automaatse transkribeerijaga (<http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>). Seejärel transkribeeriti helifaili kuulates transkriptsioon käsitsi üle. Selline meetod võimaldas ka teksti paremini tundma õppida ning selles paremini orienteeruda, mis lihtsustas omakorda kodeerimisprotsessi.

Teksti transkribeeriti kirjastiiliga Times New Roman, teksti suurus 12 ja reavaheks 1,5, kokku tuli 153 lehekülge transkribeeritud teksti, seega keskmiselt on ühe intervjuu pikkus 15 lehekülge. Intervjuude transkribeerimiseks kulus aega väga erinevalt, minimaalselt 2,5 tundi ja maksimaalselt 7 tundi. Transkribeerimise ajaline pikkus olenes eelkõige intervjuueeritava kõne diktsioonist ja kiirusest.

Intervjuu käigus tehti lisaks salvestusele ka märkmeid paberile, mis hõlmasid tähelepanekuid intervjuueeritava kehakeele ja muude silmapaistvate tähelduste kohta, mis võivad teksti mõistmist ja tõlgendamist mõjutada. Kõik intervjuud transkribeeriti sõna-sõnalt ning ära märgiti ka emotsioonid, mõttekohad ning pausid. Intervjuu transkribeerimise juures oli oluline roll konfidentsiaalsusel, seega jäeti transkriptsioonidest välja kõik, mis võib viidata konkreetse isiku tuvastamisele, näiteks nimed. Küsija tähistati alati tähega L ja intervjuueeritav talle määratud koodnimetuse algustähega. Väljavõte transkriptsioonist on esitatud lisas 5.

Andmete kodeerimiseks kasutati andmeanalüüsikeskkonda *QCAmap*. Pärast teksti sisestamist programmi, loeti need veel mitu korda läbi enne kodeerimise alustamist. Kodeerimise protsessis otsiti tähenduslikke lauseid ja lõike, mis sisaldasid olulist informatsiooni antud uurimuse kohta. Vajalikud lõigu osad ja laused märgiti ära ning neile määrati sobiv kood. Kodeerimise tulemusena saadi esialgu esimese uurimisküsimuse juurde 193 koodi, teise uurimisküsimuse juurde 162, kolmanda uurimisküsimuse juurde 67 ja neljanda uurimisküsimuse juurde 36 koodi. Et tõsta andmeanalüüsi usaldusväärsust kaasati kaaskodeerija, kes kahe intervjuu mastaabis kodeeris neljanda uurimisküsimuse. Töö autor pidas antud mahtu piisavaks, sest uurimisteema oma temaatikalt oli kaaskodeerija jaoks keeruline. Kuigi kaaskodeerijale oli ette antud koodiraamat, siis erinevalt töö autorist oleks kaaskodeerija soovinud oma poolt luua koode üldisemalt, seejuures tõi ta näitlikustavalt juurde oma soovituslikud koodid. Näiteks leidis kaaskodeerija, et võiks ühendada omavahel koodi *Laps ei pruugi vaimset teemat seostada vaimsusega* koodiga *Mõni vaimne käsitus on lapse jaoks hirmutav*, andes neile ühiseks nimetuseks *Laps ei pruugi vaimsust seostada vaimsusega*. Antud töö autor oli aga seisukohal, et esiteks need kaks nimetatud koodi on oma

sisult liialt erinevad, et neid ühendada ning teiseks, selline kood oleks sisult üpris laialivalgus. Toetudes visuaalselt ka teiste intervjuude sisudele otsustati lõpptulemusena antud koode mitte ühendada. Lähtudes kaaskodeerija tulemustest, ühisest arutelust ning koodide liialdasest rohkusest, vaatas töö autor oma koodid üle ning kodeeris transkriptsioonid uuesti üle, mille käigus ühildas omavahel liialt sarnased koodid. Taaskodeerimise tulemusena saadi esimese uurimisküsimuse juurde 140 koodi, teise uurimisküsimuse juurde 128, kolmanda uurimisküsimuse juurde 50 ja neljanda uurimisküsimuse juurde 32 koodi. Täenduslikest üksustest koodide moodustumise näide on esitatud lisa 1, tabelis 1. Koodide kategoriseerimise tulemusel loodi pea- ja alakategoriad. Koodidest kategooriate moodustumine ühe kategooria näitel on esitatud lisa 1, tabelis 2.

Andmete analüüsimise tulemusel saadi esimese uurimisküsimuse juurde 2 peakategooriat. Nendest esimese peakategooria alla tekkis 7 alakategooriat ja teise peakategooria alla tekkis 3 alakategooriat. Teise uurimisküsimuse juurde saadi 2 peakategooriat, mõlema alla tekkis 4 alakategooriat. Kolmanda uurimisküsimuse juurde saadi 2 peakategooriat. Nendest esimese peakategooria alla tekkis 3 alakategooriat ja teise peakategooria alla tekkis 2 alakategooriat. Neljanda uurimisküsimuse juurde saadi 4 peakategooriat.

3. Tulemused

Tulemuste osas on lähtuvalt lastevanemate arusaamadest ja kogemustest esitatud kirjeldused vaimsusest ja hinnangud vaimsuse võimalikust rollist tavapärasel koolieelses lasteasutuses ning selle kajastusest riiklikus koolieelse lasteasutuse õppekavas, tuues esile arvamusi nii võimalikest eelistest kui ka kitsaskohtadest kasvatustöös lapse arengu seisukohalt. Antud tulemuste alapeatükid on loodud lähtudes uurimisküsimustest. Tulemuste näitlikustamiseks on tehtud väljavõtted intervjuudest. Tsitaadid on esitatud kaldkirjas ning väljajäetud osa on märgitud sulgude vahele jääva kolme punktiga: (...).

3.1. Lapsevanemate vaimsuse tõlgendused ja hoiakud

Antud uurimisküsimuse all on välja toodud lapsevanemate arusaamad ja kirjeldused vaimsusest ehk selle sisu tõlgendused ning nende endi hoiakud vaimsuse suhtes. Täpsemalt kirjeldused sellest, millisena lapsevanemad vaimsust näevad, kuidas nad selle sisu avavad, milline on nende suhtumine vaimsusesse ning milliseid seisukohti ja tundeid see neis esile toob.

Hoiakud vaimsuse suhtes jagunesid selgelt kolmeks: positiivne hoiak, negatiivne hoiak ja skeptiline hoiak. Seejuures vaimsuse sisu aga tõlgendati väga erinevalt. Esimese uurimisküsimuse juurde tekkis 2 peakategooriat. Esimese peakategooria „Vaimsuse mõiste sisustamine“ alla tekkis 7 alakategooriat. Teise „Hoiak vaimsuse suhtes“ peakategooria alla tekkis 3 alakategooriat. Uurimisküsimuse juures moodustunud pea- ja alakategooriad on esitatud lisas 2, joonisel 1. Lähtuvalt uurimistöö tulemustest on lapsevanemate vaimsuse tõlgendused ja hoiakud täpsemalt lahti selgitatud järgnevalt, läbi tekkinud peakategooriate ja nende all avanevate alakategooriate.

3.1.1. Vaimsuse mõiste tõlgendamine

Vaimsus kui isik/olend/nähtus. Vaimsust tõlgendati väga erinevalt, ning selle sisulisele kuvandile läheneti samuti erinevalt. Vaimsust kirjeldati näiteks kui konkreetset isikut: Jeesus, Buddha, isik kelle usuks on islam, kirikuõpetaja, psühholoog. Samas oli ka neid lapsevanemaid kelle jaoks vaimsus tähendas hoopis mingit olendit või nähtust, näiteks nagu Jumal, vaim, hing, nõid.

Kas see tuleb nagu sõnast vaim või? (...). Vaimsus... Vaim... No jah, eks ole, nihuke, ühelt poolt just kui mingid olendid, kus iganes. (Krista).

Vaimsus kui koht. Vähestel juhtudel tõlgendati vaimsust ka kui konkreetset kohta. Näiteks oli loodus lapsevanema jaoks justkui see suur vaim, mis iseloomustas tema jaoks vaimsust.

Toodi ka välja, et vaimsus on kirik ja kõik, mis sellega seostub. Mõnel juhul kirjeldati vaimsust ka kui teispoosust ja kõike sellega kaasnevat.

(...) mingi suur vaim, kelle poole, ma ei tea, siis pöördun või pöördume onju, et see on nagu see vaim, vaimsus. (...) Minu jaoks on suur vaim ka loodus. (Karmo).

Vaimsus kui käsitlus. Oli lapsevanemaid, kes sisustasid vaimsuse tähenduse konkreetselt mõne käsitlusviisiga, mis nende meelest on vaimne, toodi esile järgmised käsitlused: meditatsioon, must maagia, homöopaatia, aroomiteraapia, religioon, jooga, posimine, rituaal, hüpnoos, nõiakunst, vaikuseminutid. Nendest religioon käis mõistena läbi iga lapsevanema mõttekäigust, mitmetel juhtudel seostatigi vaimsust kohe esmalt religiooniga, alles hiljem oma mõttekäikudes hakati nägema vaimsuse sisu laiemalt.

(...) hästi lihtsalt on ju see religioon. (...) vaimsuse defineerimine võiks ilmselt olla ka mingisugune, kuidagi intellektuaalne, teatud mõttes. (...) ma ei teagi kus see sõna nagu loogiliselt tuleb. (Krista).

Vaimsus kui seisund. Nagu eelnevast näha, saab vaimsuse sisu tõlgendada väga konkreetsete määratlustega, kuid vaimsust saab lapsevanemate kirjelduste põhjal ka sisukamalt määratleda, näiteks teatud seisundina, mis hõlmab endas avatud olemist, enese kohaolu, psühholoogilist valmisolekut. Lisaks on ka seisundeid, mida vaimsus inimestele põhjustada võib, näiteks nagu teatud negatiivsed psühholoogilised seisundid või hoopis positiivsed seisundid, mis hoiavad inimest aktiivsena. Kuid vaimsesse olekusse saab viia ennast ka ekstreemsemate vahenditega, näiteks meelemürkidega, kanep, LSD jmt. Vaimsuse juurde võib leida tee ka endalegi ootamatult, näiteks elu madalpunkti jõudes, otsides seeläbi tuge ja toetavaid inimesi kogukonna näol.

Aga väga tihti sellise usu ja spirituaalsusse jõutaksegi oma elu madalpunktides, et leida mingisugune pidev asi, millega edasi minna. Väga-väga mitmed siuksed pöördunud kristlased, kes ei ole kristlikust taustast nagu pärit ja kes on ise jõudnud jumala juurde, ongi leidnud siis kui neil on mingi väga rängad katsumused olnud, sealt on leidnud selle jõu ja suuna. (Maatias).

Vaimsus kui tegevus. Mitmete vanemate kirjeldusest lähtuvalt võib vaimsust tõlgendada ka teatud tegevustena. Eelkõige peeti selle tegevuse all silmas enesega tegelemist, sügavamas mõistes enda vaimuga, meeltega, mõtetega või emotsioonidega tegelemist, laiemas mõistes oma elu loomist oma mõtetega. Selliseid tegevusi kirjeldati kui loodusesse minekut, puude kallistamist, teisele tasandile minekut, ühenduse loomist nii iseendaga kui ka millegi muu teadmatuga. Kuid ka lihtsalt positiivset mõtlemist ja iseendasse uskumist võib tõlgendada vaimsusena.

Pigem nagu oli see vaimsus selline, et oo, et kui põnev, et positiivne mõtlemine ja et kuidas sa nagu ei luba ühtegi negatiivset mõtet endale (...). (Irma).

Vaimsus kui tundmatusse/unustusse jäänud valdkond. See millise sisulise määratluse lapsevanemad vaimsusele andsid oli väga mitmekesine, mida tõlgendati enamasti enda kogemuse ja kokkupuute põhjal. Seejuures toodi esile ka näiteks enda vähest kokkupuudet vaimsusega või seda kuidas nüüd täiskasvanuna on vaimsed käsitlused jäänud võõraks ja kaugeks. Nii mõnegi lapsevanema jaoks oli vaimsus tundmatu teema, kokkupuuted justkui puudusid, mis raskendas selle tõlgendamist. Lisaks oli keeruline ka vaimsuse sisu määratleda neil, kes võtsid vaimsust pigem huumori kui tõsidusega.

Lapsevanema kogemuse jagamisest saab järeldada ka seda, et vaimsus teadvustatuna võib olla mingi etapp inimese elus, kus vaimsust mõtestatakse endale selgemalt lahti ja selle olemasolu on parajasti vajalik, kuid edaspidises elus sellel rolli ei nähta.

(...) spirituaalsete praktikate ja selles mõttes vaimsusega teadlikult igapäevaelus ei tegele aga lasteootuse ajal ja ka võib-olla sünnitamise käigus mind nagu toetas kõige rohkem see, et ma käisin seal rasedate joogas, siis oli see õpetaja (...) suhtles hingedega ja mingid siuksed, inglid olid seal kohal ja kõik noh, (...), et see mind nagu toetas hästi palju, just raseduse-sünnituse käigus (...). Et kuidagi nüüd ma olen nagu lahti ütelnud, et aga mind sellel ajal nagu hästi toetas. (Maali).

Vaimsuse abstraktne olemus. Lapsevanemate tõlgendusest vaimsusele saab näha, et sellele otsitakse ka sisulist abstraktsemat olemust. Näiteks vaimsus saab olla oma olemuselt tajutav meeltega, vaimsus võib olla tugi väljaspoolt, usk millegisse, mingi side asjadega või midagi, millel on väga sügav tähendus, see on mingi enese väljendusviis, millel ei ole ei reegleid ega piire, lisaks saab see olla lihtsalt südametarkus või elumaagia.

Ma usun, et vaimsus on inimeste enese väljendusviis. Vaimsus on justkui miskit, mida sa enda seest mingi kogemuse... või õppimise läbi oled saavutanud ja siis kasutad seda ära, et enda maailmapilti teistele selgitada või endale arusaadavamaks muuta. (Matilda).

Ühel juhul tõlgendati vaimsuse olemust kui ärilist tegevust, mis suuresti mõjutas ka antud lapsevanema hoiaku kujunemist üldise vaimsuse suhtes.

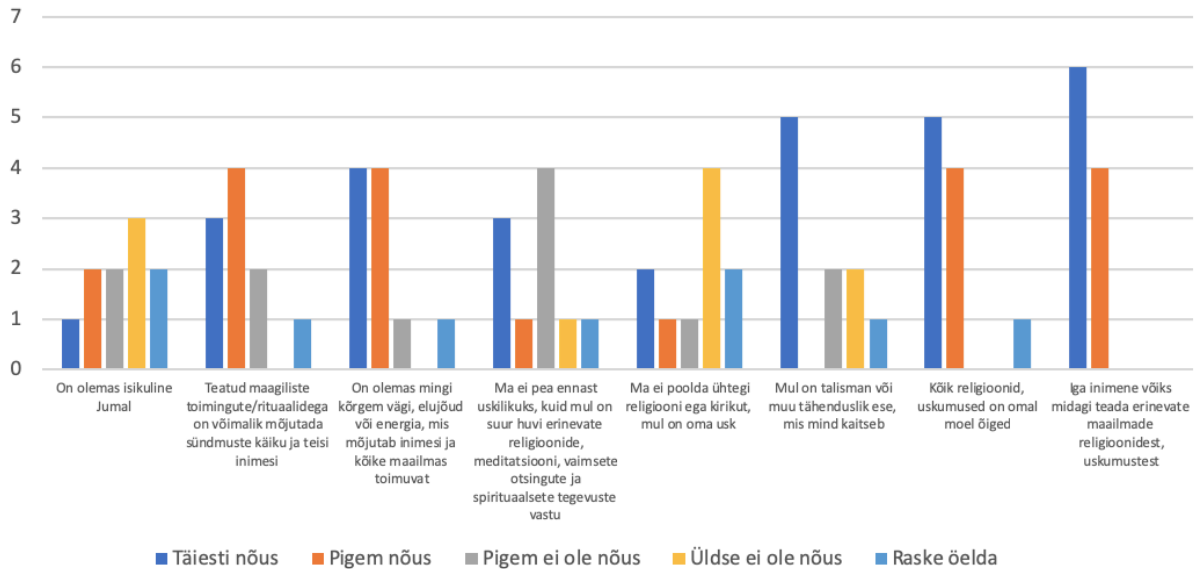
See on ikkagist äri (...). Eesti turul, seda tehakse hästi palju puhtalt raha pärast, eks ole. (...) Sellepärast, et ajalugu on näidanud, kui palju tegelikult nad varjavad oma pahupoolest tegelikult selle usu taha (...) kirikumailmas on teada veel suuremad rahasummad (...). (Hannes).

3.1.2. Hoiakud vaimsuse osas, mustrid avatud vastuste ja väidetega nõustumise põhjal

Lisaks intervjuule viidi lapsevanematega intervjuu käigus läbi ka lühiankeet, milles olid indikatiivsed ja vaimsuse sisu avavad väited, mida on vaimsuse uurimiseks kasutatud korduvalt ka varasemalt.

Võrreldes intervjuude andmeanalüüsi tulemusi lapsevanematele intervjuu alguses jagatud ankeedi tulemustega, mis uuris samuti lapsevanemate vaimseid hoiakuid ja

arusaamasid vaimsusest, siis on näha, et mitmed lapsevanemad usuvad teatud vaimsusesse. Täpsemalt lapsevanemate hoiakute skaalast vaimsuse suhtes on joonisel 1, kus on toodud esile hinnangute tulemused skaalal „täiesti nõus“ kuni „raske öelda“, mis on tähistatud erinevate värvidega. Mida pikem on värvitulp, seda rohkem on antud selle värviga märgitud vastuseid.

Joonis 1. Ankeedi tulemused esimese uurimisküsimuse kohta.

Enamus lapsevanematest on nõus sellega, et teatud maagiliste toimingutega saab mõjutada sündmuste käiku kui ka seda, et on olemas mingi kõrgem vägi, elujõud või energia, mis mõjutab nii inimesi kui ka maailmas toimuvat. Ometigi enamus ei pea ennast usklikuks ega näita üles huvi erinevate religioonide, meditatsiooni, vaimsete otsingute ja spirituaalsete tegevuste vastu. Seejuures jällegi vastukaaluks pea pooltel uuritavatest on olemas talisman või muu tähenduslik ese, millel on kaitsev võime. Kuid olenemata oma teadlikust või mitteteadlikust vaimsusest on pea kõik uuritavatest nõus, et kõik religioonid ja uskumused on omal moel õiged ning inimesed võiksid midagi teada erinevate maade religioonidest ja uskumustest.

Võrreldes omavahel intervjuu esimese uurimisküsimuse tulemusi lühiankeedi tulemustega on näha, et lapsevanemate hoiakud läksid juba intervjuu algfaasis mitmel juhul vastuollu nende algselt intervjuus esitatud hoiakute ja seisukohtadega. Näiteks ankeedi põhjal enamus vanemaid usub, et on olemas mingi kõrgem vägi, elujõud või energia, samas intervjuu esimese küsimuse juures väljendati mitmel juhul seisukohta, et ei usuta vaimsusesse ehk siis antud juhul selle kõrgema väe ja muu taolise olemasolusse. Ankeediga võrdlevad tulemused kogu intervjuu vältel toetavad ka seda seisukohta, et ennast mittevaimseks

määratlevad lapsevanemad üldjuhul praktiseerivad tegelikkuses vaimseid tegevusi või usuvad teatud vaimsetesse käsitlustesse.

3.1.3. Hoiakud vaimsuse suhtes

Hoiak vaimsuse suhtes: negatiivne. Lapsevanemad, kelle jaoks vaimsus on kogu oma olemuselt või mingil määral negatiivne, tõid selle põhjendamiseks välja mitmeid tähelepanekuid ja seisukohti, mis põhinesid enamasti sellel, et lapsevanemal on olnud negatiivseid kokkupuuteid vaimsusega, ta on pidanud vaimsuses pettuma või ei ole tal olnud huvi või julgust vaimsust lähemalt tundma õppida ehk vaimsus on tema jaoks võõras. Negatiivsest ja pettumust valmistanud kogemustest lähtuvalt üldistati oma negatiivset hoiakut mitmel juhul kogu vaimsuse olemuse suhtes. Toodi esile ka, et vaimsus on liiga äärmuslik ning tegemist on millegagi, mis on oma sisult võltsfantaasiate loomine ja valetamine.

Mina olen sellel seisukohal kogu aeg olnud, ma olen selle seisukoha eest ka kritiseerida saanud, oma lapse puhul näiteks, et ma olen aus ja otsekohene. Mulle ei meeldi kui aetakse sellist, noh, luuakse võlts fantaasia. (Hannes).

Oli ka neid arvamusi, mis põhinesid seosel, et vaimsus tähendab religiooni ja religioon oma sisult on halb, sellisel juhul peeti tihti silmas just institutsionaalset religiooni. Sellest tulenevat tekkisid ka vastavad negatiivsed hoiakud üldistavalt vaimsuse suhtes. Mõnda vaimset käsitlust peeti aga üldse läbimõtlematuks ja pigem mingile sektile omaseks tegutsemisviisiks.

(...) kui see vaimsus on selline nagu läbimõtle mata ja mingi nagu sek ti vä rk või nagu mulle mõned nendest ka loetletud praktikatest tunduvalt, et siis ei pruugi nagu toetada. (Maali).

Hoiak vaimsuse suhtes: positiivne. Positiivsed hoiakud tulid lapsevanemate kirjeldustest esile enamasti kas lähtuvalt lapsevanema endal teadvustatud sidemest vaimsusega, tegelemisest teatud vaimsete praktikatega või on läbi lähitutvusringkonna kus kellelgi olnud positiivne kokkupuude vaimsusega. Positiivsete hoiakute juures toodi esile enese usku vaimsusesse kui millessegi, mis on inimesele loomupärane ja ühiskonnale ning kultuurile oluline. Usuti teatud vaimsuse positiivsetesse mõjudesse ning praktiseeriti ka ise mõnda vaimset käsitlust.

Ma näen, et religioon on meie kultuuri lahutamatu osa ja seda ei tohiks igapäevases lasteaias või kooli haridustöös ignoreerida. Religioon õpetab meile nii käitumisnorme kui ka seda, kuidas ühiskonnas hakkama saada, millele tähelepanu pöörata ja mida väärtustada (...). Meie vana-vanaisad on hoidnud aus kristlike kombeid ja religioonis peitub kogu meie tänapäeva Euroopa ühiskonna ajalugu. (Matilda).

Oli ka juhtumeid, kus vaimsusesse küll väidetavalt ei usutud aga selle vastu ka midagi ei olnud, pigem võeti positiivne hoiak ja oldi nii mõnegi vaimse käsitluse suhtes pooldav.

Olenemata oma meelestatusest vaimsusesse toodi mitmel juhul intervjuudes välja vaimsust kui olulise rolli kandjat ühiskonnas ja selle kultuurides. Kirjeldati ka seda kuidas ise mitte vaimne olles saab siiski kogeda vaimsust kui ägedat tunnet. Nii vaimsuse pooldajate kui mitte nii väga pooldajate lapsevanemate seas märgiti ära, et mingil määral saab vaimsus ikkagi tekitada hea tunde või on oma sisult lihtsalt põnev. Samas osati lapsevanemate seas ka näha vaimsust kui praktilist väljundit, mis on elus abiks.

Minu jaoks vaimsus ongi tegelikult väga praktiline asi, et selle suhtes vaimsusega võib ka minna nagu sellistesse ma ei tea dimensioonidesse ja viiendasse sagedusse ja noh, kogu selle jutuga, mida vaimsuses on ka nagu selles New Ages nii-öelda. (...) mind lihtsalt huvitab selline hästi praktiline elus õnnelik olemine (...). (Irma).

Hoiak vaimsuse suhtes: skeptiline ja kartlik. Skeptilise hoiaku puhul oli näha mitmel juhul selle selget seost hirmu ja kartusega. Mõnel juhul oli tegemist hirmuga tundmatu eest. Hirmu ja kartuse tõttu lähenes lapsevanem vaimsusele pigem ettevaatlikkusega, võeti skeptiline hoiak. Lapsevanemal puudus konkreetne negatiivne suhtumine vaimsusesse, kuid ei oldud selles osas ka positiivselt häälestatud, olid teatud kõhkklused, mis raskendasid tema selget valikut positiivse ja negatiivse vahel. Seega võeti pigem kartliku ja ebaleva alatooniga skeptiline hoiak. Oli juhtum kus lapsevanemal oli olemas vaimne kogemus, mis tekitas temas hirmu, samas ta ei olnud lõpuni veendunud selle juhtumi võimalikkuses ega leidnud sellele inimlikke selgitusi, seega võttis ta skeptilise hoiaku.

Aga ütleme nii, et kuna me mõlemad koos nagu kuulsime, et siis... siis oli, tõesti minu jaoks väga hirmutav jah, et...et ma küll ei usu neid asju, aga samas kui sa kuuled ja kedagi ei näe, noh, vaatad, et ei ole kuskil kedagi, et siis nagu võtab kõhedaks küll. (Raigo).

Skeptilise ja kartliku hoiakuni jõuti mõnel juhu ka selliselt, et intervjuu alguses võttis intervjuueeritav vaimsuse suhtes esmalt justkui negatiivse seisukoha, kuid mida enam lapsevanem enda jaoks vaimsust lahti mõtestas, muutus ka tema hoiak lõpuks hoopis negatiivselt selgelt skeptiliseks ja kartlikuks hoiakuks. Seejuures üksikul juhul lõpetati intervjuu taas negatiivse hoiaku kinnitamisega. Seda ilmestab alljärgnev tsitaat Hanneselt, kes parasjagu hakkab oma negatiivset hoiakut muutma skeptilise ja kartliku suunas.

Lihtsalt minnakse tihti liiga äärmustesse, et see mulle nagu mulle ei meeldi, mind iseennast see hirmutab. (Hannes).

Lapsevanemate poolt juhiti tähelepanu ka vaimsuse kaheti mõistetavusele, selle sisulisele keerukusele ja kui teemale, mis on lai või isegi laialivalguv, et seda lahti mõtestada. Täheledata, et sellest tulenevalt on nende hoiak ka skeptiline. Skeptilise ja kartliku seisukoha põhjustajatena toodi veel välja asjaolu, et vaimsus on tundlik, mis suuresti oma käsitlustes on missioonitundepõhine, millega igaüks tegeleda ei tohiks. Skeptilist hoiakut põhjustas ka lihtsalt ebausku nii vaimsete käsitluste kui ka vaimsuse enda suhtes. Enim vaimsusesse

mitteuskumise põhjusi tulenes lapsevanema maailmavaatest, mis oli skeptiline või kartlik vaimsuse suhtes.

Esimese uurimisküsimuse tulemustest selgus, et vaatamata sellele, et vähesed lapsevanemad olid kursis vaimsuse võimaliku laia sisu määratlusega, kirjeldati vaimsuse mõiste sisu siiski väga laiahaardeliselt, millest kujunesid välja ka hoiakud vaimsuse suhtes. Need lapsevanemad aga kes teadvustasid, et vaimsus võib olla väga laia sisuga, neile valmistas ka keerukust vaimsuse lahtimõtestamine.

Välja joondus selgelt, et mitmete lapsevanemate jaoks seostus mõiste vaimsus koheselt institutsionaalse religiooniga, see oli tihti ka esialge negatiivse või skeptilise hoiaku aluseks.

3.2. Vaimsuse roll laste kasvatustöös, selle käsitlemise ja mittekäsitlemise põhjused arengu toetamise seisukohast

Antud peatüki uurimisküsimuse all on välja toodud lapsevanemate arusaamad ja kirjeldused vaimsuse rollist kasvatustöös. Täpsemalt kirjeldused sellest, kuidas ja kas vaimsus on või ei ole lapse arengut toetav. Lapsevanemad kirjeldavad, millised on need vaimsed arengut toetavad või takistavad tegurid, kuidas neid luua või põhjustada teadlikult või mitteteadlikult.

Teise uurimisküsimuse juurde tekkis 2 peakategooriat: „Vaimsuse roll laste kasvatustöös“ ja „Vaimsuse käsitlemise põhjused“, mõlema alla tekkis 4 alakategooriat. Uurimisküsimuse juures moodustunud pea- ja alakategooriad on esitatud lisas 2, joonisel 2. Lähtuvalt uurimistöö tulemustest on vaimsuse roll laste kasvatustöös ja nende arengu toetamisel täpsemalt lahti selgitatud järgnevalt, läbi tekkinud peakategooriate ja nende all avanevate alakategooriate.

3.2.1. Vaimsuse roll laste kasvatustöös

Lapsevanemad nägid vaimsuse rolli kasvatustöös kaheselt, seda peeti kas oluliseks juhul kui selle rakendamine on põhjendatud ja positiivsele tulemusele orienteeritud või ei peetud vaimsust ja selle lähenemisi üldse vajalikuks.

Oluline roll on vaimsuse vajalikkuse põhjendatusel. Vaimsus ja selle erinevate käsitluste kasutamine laste kasvatustöös on põhjendatud kui see annab tulemusi ja on lapsele abiks. See, kas vaimsusel on positiivne mõju lapsele ja tema arengule, peab olema tõestatud varasemalt. Olenemata teadmatusest kas vaimne käsitlus annab positiivset tulemust, oldi siiski nõus vaimseid lähenemisi proovima kui ollakse viimases hädas ja kõik muu võimalik on juba proovitud. Seega hädavajalik vaimsus on õigustatud.

(...) kui need ei anna tulemusi ja ma oleksin nurka aetud juba, siis võibolla ma pöörduksin sinna poole nagu müstilisema poole poole aga ma arvan, et kõigepealt peaks ta nagu jah ikka mõistusega neid asju üritada lahendada. (Tristan).

Vaimsuse käsitlemine on mitmete vanemate silmis õigustatud kui seda tehakse harimise mitte usku pööramise eesmärgil. Tähtis on see, kuidas vaimsust laste kasvatustöös kasutatakse ja et selle kasutustegevuse sisu oleks lapsele eakohane. Lapsevanemate jaoks on oluline, et vaimse sisuga jutt, tegevus või käsitlus ei teeks lapsele ja tema arengule halba. Seejuures märgiti oluliseks ka see, kuidas vaimsust tuleks lastele edastada ja nendega kasutada. Osad lapsevanemad täheldasid, et kui ka vaimsus on oluline laste arengule, siis peab selle edastamise juures oskama kuulata ka lapse soove.

Hästi oluline on tegelikult ka see, et kuulata last, ma loon selle keskkonna, okei, aga ma kuulan last, et mis teda tegelikult huvitab. (Karmo).

Vaimsus ei ole vajalik laste kasvatamisel. Põhjus, miks lapsevanemad arvasid, et vaimsus ei ole vajalik laste kasvatamisel, seisnes paljuski selles, et vanemad seostasid vaimsust tihtilugu puhtalt institutsionaalse religiooniga. Nende seisukoht on, et religiooni ja usku ei tohi lastele peale suruda, sest see teeb lapsele pigem halba, see võib takistada lapse arengut.

Mina olen veendunud, et ühtegi usku või religiooni ei tohi kellelegi peale suruda. Ja, ja eriti just lasteasutuses, (...). (Hannes).

Ka sellisel juhul kui vanem mõtestas vaimsust lahti suuremal määral kui institutsionaalne religioon, täheldati samuti mõnel juhul, et vaimsed lähenemised võivad takistada lapse arengut, rõhudes sellele, et kõik vaimsed käsitlused ei ole tõsiselt võetavad ja vajalikud ning mõned neist on liiga äärmuslikud, et neid laste ellu tuua. Lapsevanemad tõid ka välja, et teatud vaimsusel ei saagi olla olulist rolli lapse arengu juures. Näiteks empaatiavõime arendamiseks ei ole ilmtingimata vaja vaimsust ja lapse arengutki ei saa hinnata läbi vaimsete vahendite. Lisaks, lastega töötades ei ole vaimsus nähtav, et seda saaks käsitleda. Kui lähtuda sellest, milline roll on lasteasutuses personalil, kes tegelevad lapse arengu ja kasvatustööga, peaksid nad mitme lapsevanema arvates toetama lapse arengut läbi oma teadmiste, mitte läbi vaimsuse, sest laps arengut on võimalik toetada ka ilma vaimsete lähenemisteta.

Vaimsuse positiivsed ja arengut toetavad tulemused/mõjud. Kui rääkida lapsevanemate seisukohalt, millised positiivsed arengut toetavad tulemused ja mõjud on vaimsusel, siis täheldasid nad, et vaimsuse käsitlemine avardab lapse teadmisi ja mõttemaailma. Vaimsusel nähti ka olulist rolli käitumisnormide kujunemisel, see õpetab lapsi üksteist mõistma, looma omavahel positiivseid suhteid, õpetab üleüldisi väärtusi, tänulikkust ja ümbritsevat hindama. Vaimsus laste kasvatustöös on vajalik nende hilisemas elus hakkamasaamiseks, et saada

ühiskonnas täiskasvanuna hakkama. Vaimsusel on niivõrd palju sisu, mis aitab tutvustada lastele erinevate maade kultuure, kultuurinähtusi ning nende vaimseid lähenemisi.

Et, et selles mõttes ei ole ainult nii, et ma ei näe neid praktikaid ainult selles mõttes vaimse ja religioossena. Et see on kuidagi osa mingist kultuurilisest siis õpetusest ja harimisest. (Maali).

Lapsevanemate poolt märgiti ära ka vaimsuse olulisus lapse tundemaailma ja emotsioonide seisukohalt, täheldati, et on vaimseid käsitlusi, mis aitavad kaasa lapse enesehinnangule ja on last julgustavad. Vanemate hinnangul saab vaimsus toetada lapse arengut ning see võib tekitada lapses turvalise tunde. Vaimsusel on võime õpetada lapsi ennast usaldama, vaimsus näitab lapsele, et ta on tähtis. Seejuures olles ise vaimset teadlik, saab aidata tõhusamalt ka oma last tema arenguraskustes.

Oli lapsevanemaid, kes pidasid oluliseks vaimsust lapse arengus ja sellega kaasnevas kasvatustöös. Usuti ühel juhul, et vaimsus on niivõrd maagiline, et tal on võime tekitada inimeses erilise tunde tagades kõrgema õnnelikkuse taseme ning selle õigel kasutusel avab see lapse ajus uusi osasid. Vaimsus õpetab lapsevanemate sõnul meie lastele seda, et elu on hingestatud.

Vaimsuse võimalikud väljenduskohad/väljendusviisid kasvatustöös. Võimalikke vaimsuse väljenduskohi ja väljendusviise, mille läbi laste arengut toetada, toodi välja mitmeid. Leiti, et teatud vaimseid teemasid võiks lastele tutvustada ning selle teostus peaks olema mänguline. Mänguliselt on hea vaimsust käsitleda just sellepärast, et siis ei läheneta vaimsetesse teemadesse ja käsitlustesse liiga sügavuti. Tutvustada võiks traditsioonipõhiseid vaimseid teemasid nagu munapäevad, jõulud, hingede päev ja muud taolist. Oli ka lapsevanemaid, kes olid seda meelt, et vaimsus on selline asi, mida tuleb lasta lastel ise avastada ja kui vaja, siis toetada ja seletada lapsele vaimseid teemasid lahti hästi lihtsalt.

Skeptilisemad vanemad nägid vaimsuse väljendusviiside vajalikkust juhul kui vaimsusest tingitud situatsioonid ja olukorrad on loogiliselt lahti seletatavad ja nende kasutus on praktilisel eesmärgil. Vaimsus peab olema lahti selgitatud igal juhul neutraalselt ja erinevate seisukohadega võrreldavalt, seejuures ei oma tähtsust kes ja milliste uskumustega inimene seda teeb.

(...). et papi ei räägiks mitte ainult enda asjast, vaid papi peab oskama ka teistest rääkida. Papi peab olema ka intelligentne ja rääkima lihtsalt, et ka teistest samavõrd, mitte niimoodi nüüd ainult oma selles selles... Selles mõttes mul on suva, et ise võib kristlane olla nagu tegelt. (Maatias).

Vanemad kellel oli teadlik vaimne hoiak, pidasid väga oluliseks lapse ümber loodavat vaimset õhkkonda. Nende jaoks on oluline, et vaimsus kajastuks nii õppevahendites kui ka ruumide kujunduses, millega on ka võimalik vaimsust lastele lähemale tuua. Nende vanemate

jaoks ei olnud ka midagi uudset selles, et vaimsust saab lastele edasi anda nendel teemadel rääkides, mida nad ka ise igapäevaselt teevad. Näiteks saab vaimselt lapse arengut toetada õpetades talle enda kehas kogetavatele energiatele nimetusi andma või viia last spirituaalsetesse paikadesse ja osaleda koos spirituaalsetel rituaalidel.

3.2.2. Vaimsuse käsitlemise ja mittekäsitlemise põhjused

Vaimsuse käsitlemise põhjused lapsest tulenevalt. Mitmed vanemad käsitlesid vaimsust puhtalt lapsest tulenevatel põhjustel, nähes, et lapsel endal on huvi vaimsete teemade, olukordade ja käsitluste vastu, seega peeti tarvilikuks last toetada. Nähti, et mõni vaimsuse käsitlus on lapse seisukohalt ka positiivne, seega liigitati need justkui headeks vaimseteks käsitlusteks. Mõned vanemad aga täheldasid, et vaimsus on juba laste olemuses, nad on loomupäraselt vaimsed. Lapsed on kõrgema vaimse teadlikkuse ja ühendusega kui seda on täiskasvanud. Seega ei peagi tingimata lapsega koos tegema vaimseid tegevusi ja käsitlema kõiki vaimseid teemasid, ta jõuab nendeni ise.

Ma ei tea, kas see on otseselt vajalik lastega koos, sest lapsed on ise nagu nii ühte pidi ühenduses. (Karmo).

Üks lapsevanem tegeleb teadlikult enda vaimsusega ja kaasab ka oma last vaimse sisuga tegevustesse ja lugudesse. Vaatamata sellele leiab tema laps ka iseseisvalt omal algatusel uusi vaimse sisuga lähenemisi, mida praktiseerib täiesti omaalgatuslikult.

(...) enne lõunauinakusse minekut istub niimoodi (näitab ette asendi – rätsepiste) oma sinna voodi peale. (...) ja siis õpetaja küsis, et mis sa teed, onju? Et niimoodi on mul vähem paha, et siis ei ole nii palju pahasid mõtteid ja magan paremini. Mina ei ole talle õpetanud seda. Ma ei tea kust ta selle võttis? (Irma).

Mõnel juhul täheldasid lapsevanemad, et vaimsed teemad ja käsitlused on laste jaoks lihtsalt lõbusad, toredad ja põnevad, miks mitte neid siis natuke käsitleda, see ei tee halba.

Vaimsuse käsitlemise põhjused lapsevanemast tulenevalt. Alati ei olnud vaimsuse käsitlemise põhjused lastest tulenevad, selle vajadust, soovi või huvi täheldasid vanemad ka endast lähtuvalt. Mõnedel juhtudel täheldati, et vaimsuse käsitlemine lastega tekitab eneses head meelt, seega peeti vaimsuse käsitlemist tarvilikuks. Nähti ka, et mõni vaimne käsitlus tundub lihtsalt hea või meelepärane, seega miks mitte seda ka kasvatustöös kasutada. Mõnel juhul lapsevanem pooldas vaimseid käsitlusi lihtsalt sellel põhjusel, et teada saada, kas see tegelikult ka toimib, ehk puhtalt enese huvist.

(...) siis ma pigem arvan, et pooldaks, kuna noh huvi pärast, tahaks nagu näha, et kas nendel nii või noh, selle ravil on ka nagu tulemust nii-öelda. (Raigo).

Toodi välja ka mõne vaimse käsitluse puhul seda, et tegemist on pigem hea pedagoogilise nipiga, mitte niivõrd otseselt vaimsusega. Täheldati ka enese käitumisnormidest tulenevalt mõnel juhul, et vaimsuse väärtustamine ja selle õpetamine lastele ei ole häbiasi ega narritav.

Üldiselt suhtusid lapsevanemad endast lähtuvalt erinevatesse vaimsetesse käsitlustesse rahulikult ning olid seisukohal, et ei tee paha mõnda vaimset teemat natuke lastega käsitleda. Mitmed lapsevanemad tõdesid, et käsitlevad vaimseid teemasid lastega teadlikult minimaalselt, nad ei ole selleks lihtsalt näinud rohkemat vajadust. Need vähesed, kes olid teadlikult vaimsed, pidasid lisaks lapsest tulenevatel põhjustel ka endast tulenevalt käsitleda vaimseid teemasid lapsega pidevalt, seejuures neid rõõmustab kui lastel on huvi vaimsete teemade vastu. Sellistel juhtudel sooviti, et laps kasvaks üles vaimsuses.

Vaimsuse mittekäsitlemise põhjused lapsest tulenevalt. Vaimsuse mittekäsitlemise põhjused tulenesid sarnaselt käsitlemise põhjustele, kas lapsevanemast või lapsest tulenevalt. Lapsest tulenevatel põhjustel ei kasutata enamasti vaimseid käsitlusi ja teemasid teadlikult lapsega sellepärast, et lapsel puudub huvi vaimsete teemade vastu. Täheldati ka, et ei nähta mingit erisust laste huvis vaimsete teemade ja mittevaimsete vahel ehk lapsel on vaimsete teemade vastu sama suur huvi kui kõikide teiste teemade vastu. Mõni lapsevanem tõdes, et kuigi lapsel puudub huvi ja kokkupuude vaimsusega, siis ta sooviks et lapsel oleks nii huvi kui ka kokkupuuteid, kuid vastu tahtmist seda ei teha ei saa. Vastukaaluks oli ka lapsevanemaid, kes arvasid, et lapsepõlv on niivõrd lühike aeg, sellel ajal las lapsed teevad laste asju, neile peab jääma oma lapselik vabadus ja looming ning täiskasvanu ei tohiks sinna sekkuda oma vaimsete veendumustega.

Lapsele peab oma lapsepõlv alles jääma nii-öelda, et ma ei näe hetkel, et miks peaksin oma last nende teemadega vaevama (...). (Hannes).

Vaimsuse mittekäsitlemise põhjused lapsevanemast tulenevalt. Vaimseid käsitlusi lapsevanemad ei kasutanud endast tulenevatel põhjustel näiteks sellepärast, et mõni käsitlusviisidest tundub kahtlane või tekitab lausa sisemist konflikti enesega. Mõnede lapsevanemate puhul, kes olid vaimsuse ja selle käsitlemise suhtes skeptilised või negatiivselt meelestatud, ei tähendanud see aga alati lapsevanema täielikku vastuseisu vaimsuse käsitlemisele. Mõnel juhul selline vaimsuse mittepooldamine tuli sellest, et ei osata lihtsalt hinnata vaimsuse kahju või kasu lapse arengule, sest puudub endal varasem kokkupuude ja sügavamad teadmised. Need lapsevanemad, kes väidetavalt ei ole aga üldse nõus ei vaimsete teemade ega ka käsitlemistega lapse arengu toetamise eesmärgil ei jaga endi sõnul ka

teadlikult oma lapsele vaimseid tarkusi. Põhjus seisnes enamasti selles, et nad lihtsalt ei usu vaimsusesse ja selle võimalikesse kasuteguritesse.

Mõni lapsevanem tunnistab, et ta võib uudishimust vaimseid tegevusi oma lapsega kaasa teha aga see ei tähenda, et ta usuks vaimsusesse ja omaalgatuslikult seda käsitleks. Vaimsus oli ka mõnele lapsevanemale nähtus, mida eelistati võtta huumoriga, seega ei peetud tarvilikuks seda kasvatustöö osana kasutada. Enamus lapsevanemates ei tekitanud vaimse mitte käsitlemine muret, et lapse areng kuidagi kannataks või laps millestki ilma jääks. Endast tulenevat vajadust ise vaimust käsitleda koos lapsega ei nähtud näiteks ka sellepärast, et vanavanemad käsitlevad neid teemasid lapsega. Usuti, et vaimsete käsitluste vajadus on perekonniti erinev ja iga perekond tegeleb siis sellega ise nii palju kui heaks arvab.

(...) ei ole küll rääkinud, pigem see on kuidagi, need teemad tulevad sealt nagu vanavanemate poole pealt. (Krista).

Teise uurimisküsimuse tulemustest selgus, et lapsevanemad ei näe endi sõnul üldiselt vaimse käsitlemise vajadust laste kasvatamisel, ometigi tõdeti, et mõned vaimsed käsitlused ja teemad on lapse arengut toetavad. Seda, et vaimsus otseselt takistaks lapse arengut toodi välja ainult ühel juhul. Enamasti pigem arvati, et vaimsus pole lihtsalt vajalik ning seetõttu ei ole vajalik seda ka kasvatustöös rakendada. Ka need vähesed lapsevanemad, kes üldjoontes olid vaimse kasutamise vastu kasvatustöös, leidsid siiski mõningate vaimsete käsitluste seast need, millest tundsid, et oleks abi ja mõju lapse arengule positiivne. Vaatamata aga sellele, kas vaimust kasutada kasvatustöös või mitte, toodi mitmel juhul lapsevanemate poolt välja, et vaimse kasutamise vajalikkus peab olema põhjendatud. Vaimse senine kasutus kasvatustöös tulenes aga üldmastaabis sellest, kas lapsevanemal olid ise teatud vaimsed huvid või oli tema laps näidanud huvi üles vaimsete teemade või käsitluste vastu.

Lapsevanemad tõid välja mitmeid vaimse positiivseid mõjusid lapse arengule, kuid vaimse negatiivne mõju lapse arengule toodi välja konkreetselt ainult ühel juhul, öeldes, et vaimsus keerab kogu lapse psüühika sassi. Üldjuhul vaimust ei nähtud otseselt kui lapse ja tema arengu suhtes negatiivset, pigem nähti seda selles aspektis, kui mitmete võimalike probleemide tekitajat, mille oletatavad tagajärjed võivad olla lapse ja tema arengu suhtes negatiivsed, mida käsitletakse täpsemalt neljanda uurimisküsimuse all.

3.3. Lapsevanemate ootused vaimse osas koolieelsele lasteasutusele ja õppekavale

Antud uurimisküsimuse all toovad lapsevanemad välja, millised on nende ootused vaimse osas koolieelsele lasteasutusele ja selle riiklikule õppekavale. Vanemad põhjendavad oma seisukohti lähtudes sellest kas neil on ootusi või mitte.

Kolmanda uurimisküsimuse juurde tekkis 2 peakategooriat. Esimese peakategooria „Ootused vaimsuse osas lasteasutusele“ alla tekkis 3 alakategooriat ja teise peakategooria „Ootused vaimsuse osas õppekavale“ alla tekkis 2 alakategooriat. Kolmanda uurimisküsimuse all moodustunud pea- alakategooriad on esitatud lisas 2, joonisel 3. Lähtuvalt uurimistöö tulemustest on lapsevanemate ootused vaimsuse osas koolieelsele lasteasutusele ja õppekavale täpsemalt lahti selgitatud järgnevalt, läbi tekkinud peakategooriate ja nende all avanevate alakategooriate.

3.3.1. Ootused vaimsuse osas koolieelsele lasteasutusele

Lapsevanemal ei ole ootusi vaimsuse osas koolieelsele lasteasutusele. Lapsevanematel, kellel puudusid ootused vaimsuse osas koolieelsele lasteasutusele, tulenesid need erinevatest põhjustest. Suurel osal puudusid ootused sellepärast, et nad ei osanud kirjeldada ega oletada väga täpselt kuidas ja mis määral vaimsust lasteasutuses käsitleda. Mõni lapsevanem tõi välja, et ta ei poolda koolieelses lasteasutuses teatud vaimseid ümberkorraldusi ja teatud teemade käsitlemist ning just seetõttu puuduvad ootused vaimsuse ja spirituaalsuse osas. Toodi ka välja, et kui lasteasutuses peaks toimuma vaimseid ümberkorraldusi, siis selles osas usaldatakse lasteasutuse töötajaid ja selle omanikke, sest nemad teavad, mis on õige või vale.

Lapsevanemad kellel puudusid ootused vaimsuse osas lasteasutusele, olid üldjuhul seda meelt, et kui pere huvitub vaimsusest, siis ta tegeleb selle teemaga ise piisavalt. Lisati, et vaimsetele lapsevanematele on vaimsed lasteasutused. Mõni lapsevanem täheldas oma ootuste puudumist vaimsuse osas sellega, et haridusasutus ei peaks kujundama lapsi sarnasteks inimesteks.

Ma ei arva, et haridusasutused peaksid tootma sarnaseid inimesi, et on teatud arv inimesi, kes täpselt nii nagu arvavad ja see on nende sügav veendumus, usk. Ja mis on nagu selles mõttes noh, fain, arusaadav, eks. Aga ma ei arva, et lasteaias peaks toimuma mingisugune tugev identiteedikasvatus (...). (Krista).

Lapsevanema ootused koolieelsele lasteasutusele seoses vaimsusega. Kõik vanemad olid ühel meelel, et kui üldse kajastada vaimseid teemasid koolieelses lasteasutuses, siis sellisel juhul võiksid need olla traditsioonilised vaimsed teemad nagu jõulud, munapäevad, hingede päev ja muu taoline. Lisaks oldi eranditult kõigi lapsevanemate poolt väga positiivselt meelestatud vaikuseminutite ja jooga kajastamise osas, milles lapsevanemad nägid suurt positiivset kasutegurit laste arengule. Mitmed lapsevanemad olid arvamusel, et vaimsust ei pea ilmtingimata lasteasutuses ignoreerima ning teatud vaimseid teemasid ja käsitlusi võiks lasteasutuses kasutada. Täheldati ka vähesel juhul, et õpe võiks olla põimitud vaimsusega.

Vähedel juhtudel toodi välja, et lasteasutuses võiks lastega koos praktiseerida aroomiteraapiat, homöopaatilised esmaabi vahendid võiksid olla olemas nendele lapsevanematele kelle igapäevane ravisuund see on ning pühade ajal võiksid lapsed koos lasteasutuse töötajatega kirikus käia.

(...) see kapp, kui see aitab vanemaid ja teisi lapsi, siis jumala eest olgu ta olemas. (Kairi).

Näiteks võiksid lapsed käia kirikus tähtsate pühade ajal. (...) kirik on hoiust saja meetri kaugusel, ometigi pole lapsed seal sees vist käinud. (Matilda).

Need lapsevanemad, kes on teadlikult vaimsed, tõid välja, et nemad eelistavad lapse kasvatustöös kasutada Waldorfi ja Montessori lähenemist. Oodates seejuures ka lasteasutuselt rohkem vaimseid õppevahendeid, samataolisi keskkonnalahendusi ja õpetajate vaimset teadlikkust. Vähesel juhul peeti oluliseks laste elu rituaalseks muutmist, mille teostamist oodati ka lasteasutuselt. Nimetatud vanemate poolt peeti ka oluliseks, et koolieelne lasteasutus õpetaks lapsele väärtustama igat hetke ja elementi, vaimsus sellisel viisil võiks olla kõikides koolieelsetes lasteasutustes. Seejuures aga täheldati, et tähtis roll on sellel, et lasteasutus saaks vaimsetest teemadest aru nii nagu lapsevanem

Lapsevanema ootused vaimse käsitlemisele koolieelses lasteasutuses. Vaimsete käsitluste juures on lapsevanemate sõnul oluline osa sellel, mida nende käsitluste juurde räägitakse. Seetõttu on oluline kaasata alati lapsevanem, et emad-isad oskaksid oma last antud teemal ka kodus toetada selliselt nagu lasteasutuse töötaja seda teemat käsitles. Seejuures peavad vaimsust puudutavad teemad olema loogiliselt seletatavad ning äärmusesse ei tohiks minna. Oluline on õpetaja pädevus vaimsete teemade ja käsitluste teostamisel, ta peab olema teadlik oma vaimse tegevuse sügavamast sisust.

Enamus lapsevanemad olid seda meelt, et vaimsust puudutavad teemad võiksid olla kajastatud ainult hariduslikul eesmärgil ja hea oleks kui neid teemasid käsitletakse ainult läbi sobivate õppetemaatikate. Üks lapsevanem tõi välja, et kui õpetaja tahab minna vaimsete teemadega lapse suhtes isiklikule tasandile, siis tohib ta teha seda ainult juhul kui teab lapse olemust ja tausta sügavuti.

(...) sel juhul peaks õpetaja nägema väga, noh ta peaks ikkagi nägema suuremat pilti lapsest, ka väljaspool seda ma arvan lastehoidu. (Karmo).

3.3.2. Ootused seoses vaimsega koolieelse asteasutuse õppekavale

Lapsevanemal ei ole vaimseid ootusi õppekavale. Lapsevanemad olid vähemal ja rohkemal määral tuttavad õppekava sisuga. Oli ka neid, kes umbkaudselt teadsid millega tegu ja ka neid, kes teadsid täpsemalt antud dokumendi olemusest ja sisust. Mitmel lapsevanemal selles

osas ootused puudusid, oldi arvamusel, et õppekava võiks jääda selliseks nagu ta on ehk ei nähtud otsest vajadust seal vaimsust kajastada. Nii mõnigi lapsevanem täheldas, et tegemist on liiga laia teemaga, mis välistab selle täpsesisulise kajastamise võimaluse õppekavas. Arvati, et õppekava on juba praegusel kujul niivõrd paindlik, et kes soovib saab igal juhul vaimseid teemasid kasutada. Oli ka lapsevanemaid, kes olid kindlal seisukohal, et vaimsus ei tohi kajastuda õppekavas ning uus vaimsuse kajastamine õppekavas on lausa ohtlik.

(...) tundub tõesti selline ohtlik panna seda ühte patta või asendada see, mis seal on. (...) Ma arvan, et on ohtlik jah, et see asendada nagu mingisuguste niisugune uus vaimsete noh ma ei tea mingite tarode ja kristalliteraapiatega, selliste asjadega, et nad on kõik vaimsed ja tegeleme ju vaimuga. Et see on küll ohtlik ju. (Maali).

Lapsevanema vaimseid ootused õppekavale. Uuritavate seas oli ka lapsevanemaid, kellel olid õppekavale vaimsuse osas ootused. Nad täheldasid, et vaimsuse tutvustamisel on oma roll laste kasvatustöös, seega ootavad nad vaimsuse tutvustamise kajastamist ka õppekavalt. Näiteks mõnel juhul täheldati, et vaimsed õppevahendid on need, mis võiksid kajastuda õppekavas. Iga vaimne lähenemisviis, mis mingil põhjusel õppekavasse satub peaks aga olema lapsevanemate sõnul oma sisult kindlasti rohkelt kuid seejuures konkreetselt lahti kirjutatud. Täheldati ka, et mõned vaimsed teemad ja käsitlused võiks õppekavasse sisse viia soovitusena, mitte kohustusena.

Oli lapsevanemaid, kes olid üllatunud, et näiteks religioon ei kajastu koolieelse lasteasutuse õppekavas, sest kooli õppekavas on see ju kajastatud. Seega oli antud lapsevanemate ootus, et religiooni ja kristlust tutvustav osa võiks õppekavas sees olla.

Sarnaselt ootustes lasteasutusele toodi ka mõnel juhul välja ootustes õppekavale, et traditsioonilised vaimsed teemad peaksid olema ka õppekavas kajastatud. Ennast vaimseks määratlenud lapsevanema poolt sai märgitud, et vaimsus võiks olla õppekavas igal pool sees.

Kolmanda uurimisküsimuse tulemustest selgus, et on vanemaid, kellel on ootused seoses vaimsusega tavapärasele koolieelsele lasteasutusele ning selle õppekavale ning on ka vanemaid kellel kummagi osas ootusi ei ole. Põhiline põhjus, miks lapsevanematel ei olnud vaimsusega seonduvalt ootusi lasteasutusele ja õppekavale tulenes sellest, et lapsevanemad olid rahul sellega mis praegu on ja nad usaldavad lasteasutust.

Põhilised ootused oli sellised, mis kirjeldasid, kuidas vaimsust peaks lasteasutuses kajastama, kui see mingil põhjusel õppetöösse tuleb. Enim toodi välja, et õpetaja peab olema pädev ja lapsevanemalt tuleb eelnevalt kindlasti vaimsuse käsitlemist nõusolek küsida.

3.4. Võimalikud vaimsusega kaasnevad probleemid koolieelses lasteasutuses

Selle uurimisküsimuse all kirjeldavad lapsevanemad seda, millised probleemid võivad lasteasutuses kaasneda vaimsete teemade ja käsitluste praktiseerimise tagajärjel. Neljanda

uurimisküsimuse juurde tekkis 4 peakategooriat. Uurimisküsimuse juurde moodustunud kategooriad on esitatud joonisel 2.

Joonis 2. Neljanda uurimisküsimuse andmeanalüüsil moodustunud peakategooriad.

Kategooriatest on selgelt näha, et võimalikud vaimsusega kaasnevad probleemid koolieelses lasteasutuses tulenevad kolmest võimalikust tekitajast: lasteasutus, laps, lapsevanem. Neljanda peakategooria all on toodud välja probleemid, millest osad võivad tekitada lapse ja tema arengu suhtes ka negatiivseid tagajärgi. Lähtuvalt uurimistöö tulemustest on võimalikud vaimsusega kaasnevad probleemid koolieelses lasteasutuses täpsemalt lahti selgitatud järgnevalt läbi tekkinud peakategooriate.

3.4.1. Lapsest tulenevad probleemid. Põhilise lapsest tuleneva probleemina töid lapsevanemad välja selle, et nii mõnigi vaimne teema võib jääda lapsele arusaamatuks, selle algpõhjuseks võib olla nii vaimse teema või käsitluse keerukus kui ka lapse liialt väike vanus. See võib tuua kaasa selle, et laps mõistab teemat valesti või ei saa üldse teemast aru ja tekkida võivad negatiivsed tagajärjed. Mitmeid lapsevanemad olid ühel meele, et teatud vaimsed lähenemised sobivad ainult vanematele lastele.

Noh, tema harimise mõttes ma oleks nagu nõus, aga mul on tunne, et ta on liiga väike ja ta nagu elab seda kõike nii palju läbi, et see võib teda kuidagi hakata negatiivselt mõjutama (...). (Kairi).

3.4.2. Lapsevanemast tulenevad probleemid. Mitmed uurimuses osalenud lapsevanemad töid esile, et kuna vaimsed teemad ei ole nende perekonnas igapäevased, siis juba see saab olla paljude probleemide alus, sest ei osata oma last kodus vaimsete teemade juures toetada. Kirjeldati ka, et laste vanemad on erinevatest perekondadest ja erinevate taustadega, nad tajusid, et see saab olla probleem, sest erinevatel perekondadel on erinevad ootused ja normid lasteasutusele, mis võib kaasa tuua lahkarvamustel põhinevaid konflikte.

Probleeme tekitav külg võib veel olla see, et lapsevanem ei võta tõsiselt vaimsust ja võib lasteasutuse töötajast valesti aru saada, arvates, et ta teeb nalja kui käsitleb vaimseid teemasid või käsitlusi. Seega ise mitte vaimne olles võib osutada lapsevanema sõnul probleemiks see, et õpetaja on vaimne, sellisel juhul lapsevanem suhtuks õpetajasse negatiivselt. Mõne lapsevanema jaoks mõjuvad vaimse sisuga teemad ka ärritavalt ning mitmed vaimse sisuga käsitlused häirivalt.

Vaimsus on tundlik teema, juba lihtsalt seetõttu võib see tekitada probleeme. Lapsevanemad tundsid, et nii mõnedki võimalikud vaimse sisuga teemad ja käsitlused on nende jaoks ka hirmutavad või oma sisult sellised, mis panevad kohkuma ja kohmetusse olukorda. Kui lasteasutus võtaks endale spirituaalsema suuna, siis mitmete vanemate sõnul on see nende jaoks liiast. Üks lapsevanem tõi aga välja, et kõik uus on eestlaste jaoks hirmutav, seega võib lapsevanemate jaoks probleeme tekitada mis iganes.

(...) eestlased on üldse väga skeptilised kõige suhtes, onju. Et kõigepealt me teeme kõik maha, onju, mida me ei tunne. (...) . Ja see on nagu selline kultuuriline foon võibolla natukene. Et kõik uus hirmutab natukene ja tundub mingi kahtlane. (Irma).

3.4.3. Lasteasutusest tulenevad probleemid. Tõdeti, et lasteasutuse töötaja võib vaimsete teemade ja käsitlustega ajada lapsevanema segadusse. Mitme vanema poolt mainitud probleemiks võib lasteasutuse näol osutada ka see, et lapsevanemal puudub teadmine, kuidas lasteasutuse töötaja vaimsust lastega käsitleb. See kes lasteasutuses lastega tegeleb ei pruugi olla teadlik, mida vaimne lähenemine lapse suhtes kaasa võib tuua. Pahatahtlikult või mitte võib vaimsuse toomisest lasteasutusse saada lastega manipuleerimine. Seega kui lasteasutus kasutab õppetöös vaimseid käsitlusi ilma lapsevanema loata, võib see osutada lapsevanema silmis suureks probleemiks. Kui aga lasteasutus ei toeta lapsevanemale hädavajalikkude vaimsust, siis on hoopis lapsevanem tulenevalt lasteasutusest kehvast ja abitus seisus.

(...) aga kui hakata mõtlema, et sul võibolla ongi need probleemid, (...) ja sa oled leidnud mingi lahenduse, noh ütleme siis kas või selle homöopaatilise puhul onju ja siis (...) see laps peab siis lasteaias käima ja see ei toeta seda, siis sa oled ju ummikseisus jälle. (Tristan).

3.4.4. Probleemid, mis tekitavad negatiivseid tagajärgi lastele. Eelnimetatud probleemid, mis tulenesid nii lapsest, lapsevanemast kui lasteasutusest, nende tulemusel võivad tekkida omakorda lapse ja tema arengu suhtes negatiivsed tagajärjed. Selliseid tagajärgi võib lapsevanemate sõnul näiteks tekitada olukorrad kui vaimsuse käsitluse tulemusel tekib halvustav alatoon millegi või kellegi suhtes. Näiteks üks lapsevanem kirjeldas, et kui lasteasutuse töötaja annaks talle lapse päeva kohta tagasisidet seostades seda karmaga, siis tema jaoks tundub see halvustav, justkui tahetakse tema last ja teda hirmutada, ise seejuures ettekäändena „karma“ taha peitu puges. Lapsevanem oleks häiritud, mis mõjutaks ka tema edaspidist suhtumist lasteasutuse töötaja suhtes.

(...) see karma, kui ta situatsioonis oli, see on pigem selline halvustav. Mina võtaksin, et see... Umbes jah, see on nagu hirmutamise, vot see mulle kui selles kontekstis võtta, see pigem see näite toomine on hirmutav. Hirmutab last ja mind kui lapsevanemat, mis on ka jälle vale, vat. (Hannes)

Negatiivsed tagajärjed võivad tekkida ka sellest kui vaimne käsitlus on lapse jaoks hirmutav, see võib luua lastes pingeid. Lapsevanemate sõnul on tajutav, et vaimsus on laste jaoks hirmutav, sest lapsed usuvad kõike. Mõni vaimne teema võib luua negatiivse meeleolu ja ka sellel on mõjuvad tagajärjed lapse emotsioonidele, mis võivad lapse päeva rikkuda. Vaimsuse käsitlemine võib saada lausa psühholoogiliseks probleemiks lapse jaoks ja mõjuda seeläbi negatiivselt lapse arengule. Esines ka seisukoht, mis juhtis tähelepanu, et vaimse taustaga lasteasutuses võivad lapsed jääda ilma arengule vajalikest tarkustest.

Seal keskendutakse, ma saan aru, et kuidagi lapse tugevustele, (...) ei saa ainult keskenduda sellele võib-olla nende pehmetele omadustele või noh, et, et kui tal on näiteks kunstis väga hea, et sellele paneme väga palju rõhku aga matemaatika ja eesti keele jätame mitte nii suure tähelepanu alla. (...) see on minu silmis nagu laste jaoks nagu natukene nagu selline puhkamine rohkem või noh, et aju saab puhkust ja nad saavad seda loomingulisust väljendada, see on väga tervitatav. Aga kõik need muud oskused peavad olema olemas. (Kairi).

Neljanda uurimisküsimuste tulemustest selgus, et peamised probleemid, mis võivad vaimsuse käsitlusega kaasneda tavapärasel koolieelses lasteasutuses on suures osas lapsevanemast tulenevad probleemid. Kõige vähem toodi esile lapsest tulenevaid probleeme. Pigem nähti probleeme kui võimalikke ebameeldivate tagajärgedega hirme, mitte lapse arengu takistajaid.

4. Arutelu

Arutelelus tõlgendatakse olulisemaid saadud tulemusi uurimisküsimuste põhjal toetudes teoreetilisele materjalile. Lisaks leitakse seoseid uurimistulemuste ja sissejuhatuses ning teoreetilises osas toodud seisukohtadele.

Lapsevanemate hoiakud ja nende seos ootustega koolieelsele lasteasutusele ja selle õppekavale. Uurimistöö tulemustest saab järeldada, et lapsevanemate hoiakutel vaimsuse suhtes on tugev seos ootuste kujunemisel koolieelse lasteasutuse kasvatustööle, õppeprotsessile ja koolieelse lasteasutuse õppekavale. Lapsevanemate hoiakud vaimsuse suhtes olid nii pooldavad, mittepooldavad kui ka skeptilised ning sellest tulenevalt kujunesid vastavalt üldjuhul välja ka lapsevanema ootused.

Lähtuvalt intervjuudest ja seda toetavate lühiankeedi tulemustest võib järeldada, et uuringus osalenud lapsevanemate seisukohad ja hoiakud vaimsuse suhtes on sarnased ülejäänud Eesti ühiskonnaga. Võrreldes lühiankeedi tulemusi Maasoo (2015) Saar Poll OÜ 2015. aastal ja Saar Poll OÜ (2010) 2010. aastal läbi viidud „Elust, usust ja usuelust“ uuringu tulemustega, võib näha samade küsimuste vastanute seas mitmeid sarnasusi, mis mängivad hoiakute osas olulist rolli. Näiteks väide, et on olemas mingi kõrgem vägi, elujõud või energia, mis mõjutavad inimesi ja kõike maailmas toimuvat, uskusid nii 2010 kui ka 2015 aasta uuringus osalejad sarnaselt käesoleva uuringu lapsevanematega, olles oma vastusega skaalal pigem nõus või täiesti nõus. Küsimuses, kus uuritakse religiooni pooldamist Saar Poll OÜ vastajad mõlemal juhul pigem ei pooldanud ühtegi religiooni, kirikut ega ka seda, et neil on oma usk. Antud magistriritöö uuritavatest lapsevanematest enamik ei olnud selle väitega üldse nõus ja sarnanesid seega Saar Poll OÜ läbiviidud küsitluse tulemustega. Sellised selged vaimsust pooldavad ja mittepooldavad hoiakud mõjutasid üldjuhul lapsevanemate ootusi koolieelsele lasteasutusele ja selle õppekavale. Huvitava võrdlusena võib välja tuua selle, kuidas ankeedi küsimuste ja väidete vastused ei ühtinud oma hoiakute poolest alati intervjuus välja toodud hoiakutega. Esines ka otseselt intervjuus vahelduvat hoiakute muutust ehk enesele vasturääkivust.

Täheldatud enesele vastu rääkimine tekitas küsimuse: kas lapsevanem ei olnud päris täpselt teadlik, mis kõik saab kuuluda vaimsuse määratluse alla või proovis ta teadlikult oma spirituaalsust mingil põhjusel varjata. Selline enesele vastu rääkimine hoiakute osas võib tuleneda eestlaste rahvuslikust eripärast, mis on seotud Nõukogude okupatsiooni tagajärjel tekkinud vaimsuse vajaduse vähenemisega. Selline vaimsuse varjamise eripära on omane lääne ühiskonnale, sest ka seal peetakse spirituaalsust teadusliku mõtlemisviisiga vastuolus olevaks (Schihalejev, 2019). Võimalik, et enda vaimsusest rääkimine on meie ühiskonnas veel võõras ja uus ning sellest tulenevalt varjas lapsevanem oma hoiakuid vaimsuse suhtes.

Hay (2003) on täheldanud, et ühiskondlikku surve tõttu on inimesed õppinud oma spirituaalsust peitma või nimetama seda teise nimega. Võimalik, et ka lapsevanemad ei soovinud otseselt oma seisukohta vaimsuse suhtes avada. Sellistel juhtudel puudusid üldjuhul lapsevanematel ka ootused koolieelsele lasteasutusele ja selle õppekavale.

Oma ootuste osas lähtusid lapsevanemad last kaitsevast seisukohast. Schihalejev (2019) kinnitab, et laste spirituaalsus on tundeküllane, mis tähendab, et lastega spirituaalsetel teemadel rääkimine võib neile kergelt haiget teha. Mõnigi lapsevanem täheldas, et vaimsed teemad võivad lastele nimetatud tagajärgi tekitada ning seega olid nende ootused seotud pigem nii, et kui vaimsust peaks mingil põhjusel lasteasutuses käsitlema, siis on oluline see viis, kuidas seda tehakse.

Ühe silmapaistvama hoiakute ja ootuste mõjutajana mängis rolli institutsionaalne religioon. Just see oli uurimustöös teatud lapsevanemate esimeseks seoseks vaimsusega. Selles ei ole midagi eripärast, Hay & Nye (2006) sõnul jagunevadki inimesed selles osas kaheks, on neid, kes näevad vaimsusel ja religioonil sisulist erinevust ning on neid, kes üldjuhul ei tähelda erinevusi. Need lapsevanemad, kes seostasid vaimsust otseselt usulisusega, ise institutsionaalset religiooni mitte pooldades, nägid tihti ka vaimsust negatiivses valguses. Tihti ajendas see nende seisukoha kujunemist selliselt, et vaimsus ei peaks kajastuma ei õppekavas ega koolieelse lasteasutuse argipäevas. Lühiankeedi tulemustest lähtuvalt, oli sarnane muster just neil, kellel puudus endale määratletud usuline taust. Eelnevaga sarnane vaimsetesse teemadesse suhtumise joon tuli esile näiteks töö sissejuhatavas osas kirjeldatud Kuressaare Ristiku lasteaias (Teder, 2013).

Silma paistis ka asjaolu, et suurel osal neil, kes pole vaimsuse võimalike määratlustega kursis või kellel puudus sügavam kontakt teise kultuuri inimestega, olid vaimsuse suhtes meeletatud negatiivselt või skeptiliselt. Need, kellel oli pikem kokkupuude teiste kultuuride inimestega ja kes olid vaimsuse sisulisest poolest teadlikumad, olid vaimsuse suhtes tolerantsed ning neil olid kindlamad vaimsusega seotud ootused koolieelsele lasteasutusele ja selle õppekavale. Schihalejev (2019) kinnitab seda, et need, kellel on vahetu kogemus teisest kultuurist inimesega, nendel muutuvad ka hoiakud.

Enim toodi lapsevanemate seas konkreetse ootusena välja traditsiooniliste vaimsete teemade kajastamist, mille alla kuuluvad näiteks jõulupühad. Seda, et selline fantaasiafiguur nagu näiteks jõuluvana, mängivad olulist rolli laste vaimses arengus kinnitab ka Clarke (1995), põhjendades, et see annab lapsele hilisemas elus võimaluse aktsepteerida abstraktseid mõisteid nagu heldus ja erinevus. Selliste traditsioonipõhiste vaimsete teemade olemasolu mõjub küsitletud lapsevanematele turvaliselt. Nad leidsid, et tegemist on juba varasemalt tuttavate ja käsitletud teemadega, millega peab jätkama.

Lapsevanemate hoiakud ja nende seos lapse arengu toetamisel läbi vaimseuse.

Lapse arengu toetamise juures läbi vaimseuse oli samuti näha seost lapsevanema hoiakutega. Hoiak vaimseuse suhtes ja arvamus vaimseuse toetavast või takistavast rollist laste kasvatamisel ja arengul mitmel juhul ühtisid. Ennast teadlikult vaimseks määratlenud lapsevanemad näitasid üles suuremat avatust ja positiivsemat hoiakut vaimseusega seotud võimaluste osas kasvatustöös, kui ülejäänud intervjueeritavad. Üldjuhul olid intervjueeritavad seda meelt, et kui neid teavitada ja kaasata protsessi ning eeldatav vaimse lähenemisega käsitus on läbimõeldud, siis võib sellele võimaluse anda.

Tiganik (2013) väljendab haridust kui igapäevase õiguse saamiseks eluks vajalikke teadmisi, mida on kõigil õigus saada tasakaalustatult ilma õppija maailmavaadet ega uskumusi ohustamata. Seega peab lasteasutus lapsevanemate peresuhetest ootustest leidma sellise keskkonda, mis ei riivaks kummagi poole uskumusi või mitteuskumusi. See näitab selgelt seda, et vaimsus on tundlik teema ja seda väljendasid ka antud uuringus osalenud lapsevanemad. Seega vaimseuse käsitlemisega tuleb tavapärasel viisil lasteasutuses olla äärmiselt ettevaatlik.

Lapsevanemad üldjuhul küll nägid mingeid võimalikke kohti, kuidas saab lapsi vaimseult harida, kuid suure osas nad ei pidanud vaimseuse käsitlust kasvatustöös otseselt vajalikuks. Selle põhjus võib olla selles, nagu tuli ka mitmel juhul intervjueeritavate vastustest esile, et lapsevanemat ennast ei ole läbi vaimsete teemade kasvatatud. Valk (2018) on öelnud, et me kasvatame enamasti oma lapsi sarnaselt sellele, nagu meid ennast on kasvatatud. Kui aga tulla lapsevanemate hoiakute juurde, millel väljendamisel on oma roll käitumismustritel, siis Schihalejev (2019) näitlikustab, et lapsed õpivad iseteadlikult meilt meie käitumismustreid. Nagu lapsed õpivad meie käitumisest näiteks ämblikuid kartma, õpivad nad ka seda, kuidas reageerida näiteks Jehoova tunnistajale, kes tänaval voldikuid jagab. Ka sellisel viisil on lapsevanemal kandev roll oma lapse arengutee mõjutajana.

Uuringu tulemustest oli näha, et enamustel juhtudel küll kasutati vaimseult kasvatustöös, kuid seda tihti mitteteadlikult. Teadliku vaimseuse kasutamise põhjused tulid mõningal juhul sellest, et laps ise näitas huvi vaimsete teemade vastu, mida vanem toetas. Selline lapse toetamine mängis positiivset rolli lapsevanema hoiaku kujundamisel vaimseult osas. Champagne (2001) ja Hyde (2008) toetavad sellist käitumist, väites, et laste vaimse arengu seisukohalt on äärmiselt oluline, et täiskasvanud suhtuksid tõsiselt laste vaimsetesse väljendustesse ja kuulaksid sealjuures oma last. Oli ka neid lapsevanemad kes suhtusid vaimsesse positiivselt sellisel viisil nagu Schihalejev (2019), kes on seisukohal, et teadlik positiivne suhtumine õpetab austama endast erinevat. Seda tarkust soovisid lapsevanemad ka enda lastes vaimseult kujundada.

Institutsionaalse religiooni suhtes negatiivse hoiakuga lapsevanemad ei kasutanud enesele teadlikult vaimsust kasvatustöös lapse arengu toetamise eesmärgil. Seda peeti mitmel juhul ohtlikuks nagu nägid seda ka Carrette ja King (2005). Valk (2018) on veendunud, et usulised küsimused on tihedalt läbi põimunud meie igapäevaeluliste küsimustega, seega ei ole midagi kummalist nende teadlikus kasutamises kasvatustöös. Nendest kahest äärmusest lähtudes jagunesid paljuski lapsevanemate otsused enda hoiakutest tulenevalt vaimsuse mittekasutamiseks või kasutamiseks kasvatustöös. Uurimuse tulemustest on selgelt näha, et enamusel uuritavatest ei olnud head suhet institutsionaalse religiooniga ning selle toomisesse kasvatustöösse suhtuti ettevaatlikkusega. Webster (2010) tunneb sama ka Suurbritannia lasteaias seisukohalt ning kirjeldab, et ükskõik millise lähenemisega religiooni õppest välja jätmisele, annab omapoolse tõuke ka see, kuidas üldsus (näiteks ajakirjandus) religiooni tõlgendab. Tihti seostatakse seda sõdade, vihkamise ja ohuga.

Kui aga võrrelda lapsevanemate vaimseid hoiakuid lähtuvalt institutsionaalsest religioonist ja uus vaimsusest, siis pigem nähakse kasvatustöös kohta uus vaimsusel. Ka Uibu (2015) kirjeldab, et inimesed näevad institutsionaalse religiooni asemel vajalikuna pigem sellist maailma mõtestamise viisi ja praktikaid, mis toetuvad sellisele maagilisele mõtlemisele, nagu seda on elujõu-vaimu eksistents.

Olenemata sellest, milline hoiak oli lapsevanemal vaimsuse suhtes, täheldati mitmel juhul, et vaimsusest tulenevaid häid kasutegureid lapse arengu toetamisest lähtudes saab teostada vaimse lähenemiseta. Näiteks jooga ja vaikuseminutite puhul (mille positiivseid kasutegureid lapse arengu mõistes nägid kõik lapsevanemad), tuli esile see, et nende kasutegurite saavutamiseks ei pea seda protsessi tajuma üldse vaimseks. Seda kinnitab ka Uibu (2013b), et inimesed, kes osalevad iganädalases joogas või meditatsioonis ei pruugi seda teha enda vaimset arengut silmas pidades.

Vaimsus ja sellega kaasnevad võimalikud probleemid koolieelses lasteasutuses.

Uuritavad lapsevanemad ei toonud eriti esile vaimsusega seonduvalt lapse arengut takistavaid faktoreid, kuid vaimsusest tulenevaid probleeme toodi esile mitmeid, neist enamus lapsevanemast tulenevad.

Ühe probleemina, mida üks lapsevanem täheldas oli lapses võltsfantaasiate tekitamine. Valk (2018) on seisukohal, et fantaasia roll on väikelapse arengus väga tähtsal kohal. Selle abil ühilduvad tervikuks mõtete, kogemuste, teadmiste ja elamuste maailm. Lisaks väikelapsel ei ole oskust tajuda piire loomuliku ja üleloomuliku vahel, see kujuneb välja pigem lapse koolimineku eas. Seega lapse fantaasiat võib toetada, sest kui laps kasvab, siis üks hetk hakkavad temas ka küsimused tekkima ja siis ta küsib täpsemaid selgitusi. Hyde (2008) selgitab, et paljud inimesed näevad vaimsust täiskasvanu nähtusena ja selles tulenevalt

mõistetakse laste vaimsust valesti, arvates, et tegemist on ebavajaliku fantaasiaga. Selles tulenevalt saab järeldada, et täiskasvanuna ei oska me asetada ennast alati lapse tasemele ja võidakse näha võimalikke probleeme seal, kus neid tegelikult ei ole.

Mitmed lapsevanemad olid seisukohal, et teatud vaimseid teemasid ja käsitlusi võiks koolieelses lasteasutuses kasutada küll õppetöös, kuid selle probleemkohana nähti seda, et eelkooliealine laps on vaimsete teemade jaoks liiga väike ja ta ei saa neist teemadest aru ning lisaks ei pruugi neid üldse vaimsusega seostadagi. Valk (2018) selle eest selgitab, et väikelaps tajub maailma selliselt, et kõik tema ümber on justkui kellegi poolt tehtud. Näiteks mõte sellest, et maailma looja on Jumal, on koolieelses eas lapse jaoks täiesti mõistetav. Selliste olukordade puhul tuleb arvestada, et kui surutakse lapsele peale oma arusaamased, siis sellega võetakse lapselt ära ise avastamise võimalus läbi oma kogemuste ja arusaamade.

Mitmed lapsevanemate poolt esile toodud võimalikud koolieelses lasteasutuses tekkivad probleemid tulid esile koos nende poolt väljendatud hirmudega. Schihalejev (2019) selgitab, et vaimsusel ja hirmul on eestlaste seas tugev seos. Ta toob näitena, et kui keegi tuleb eestlasele oma usust rääkima, tahetakse tihtilugu uks kinni panna või ära minna. Ühiskonna sidususe seisukohast oleks tunduvalt elutervem suhtumine sellises olukorras huvi üles näitamine, sest dialoogi laskumine ei pea alati tähendama selle sisuga nõustumist.

Kokkuvõtvalt toetudes antud uurimustöös esile toodud lapsevanemate väljendatud hoiakutele vaimsuse suhtes, saab mõnel juhul väita, et kiputakse peresid lahterdama vaimseteks ja mittevaimseteks nende lasteasutuse valiku järg. Uuringus osalenud lapsevanemate jagatud seisukohtadest tulenevalt ja toetudes selles töös esile toodud seadustele ja õppekavale, jääb mulje, et vaimsuse toetamine ja seeläbi laste harimine ongi lapsevanema, kiriku või erisuunaga koolieelse lasteasutuse ülesanne. Lisaks on vaimsuse käsitlemisel laste kasvatustöös oluline roll ka lapsevanema enda väljakujunenud hoiakutel vaimsuse suhtes. Sellest tulenevalt saab väita, et vaimsuse käsitlemises ja selle tutvustamises on lasteasutusel oma roll ja lisaks ka vastutus selgitada lapsevanematele, et mida, miks ja kuidas nad teevad ning milleks see vajalik on.

Töö piirangud ja edasised uurimissuunad. Kuigi vaimsuse teemat lähtuvalt väikelaste arengust on uuritud läbi aastate, siis mitmed teoreetikud väidavad, et seda teemat on vähe uuritud (Boyatzis, 2004; Hay & Nye, 2006; Spilka & McIntosh, 1997). Sellest tulenesid ka peamised magistr töö piirangud. Vaimsuse ja laste seose kohta eelkoolieas leiab mitmeid välismaiseid ning väheseid kodumaised allikaid. Paraku mitmed nendest ei käsitle haridust, õppekava ega õppimise eripärasid lähtuvalt vaimsusest. Lisaks paljud vaimsust käsitlevatest allikatest ei ole teaduspõhise sisuga. Mitmed allikad, mis uurisid väikelast ja tema vaimsust olid väga vanad, näiteks nagu Montessori 1998. aasta seisukohad, milles on

küll omajagu sarnaseid ja ka täiesti üheseid seisukohti tänapäevaste uurijate ja teadlastega. Antud magistr töö seisukohalt ei saa sellistest tekstidest lähtuda tänapäeva ühiskonna toimimise mõistest, pidades seejuures silmas ka seda, et vaimsuse sisu on ajas muutuv, mis omakorda on samuti üks keerulisemaid asjaolusid vaimsuse uurimisel. Lisaks on vaimsuse mõiste ambivalentne ja inimesed erinevad. See teeb teema käsitlemise, seal orienteerumise ja intervjuueeritavate jutus järje pidamise keeruliseks. Samas ei ole eelnev piisavaks teguriks, et tema käsitlemist eirata.

Teiseks mõjuvaks piiranguks peab töö autor ennast kui intervjuueerijat. Nimelt olles mitme antud uuritava lapse lastehoiu juhataja, ei saa antud töö autor olla lõpuni veendunud, et uuritavad lapsevanemad ei lähtunud oma kirjelduste ja arvamuste jagamisel sellest, mis neile tundus, et on viisakas ja kohane jagada lastehoiu juhatajale.

Töö valmimise osas seadis ka piiranguid lapsevanemate kiire elu ja laste tihe haigestumine sügis-talvisel perioodil. See põhjus mängis peamist rolli intervjuude aegade kokkuleppes ja nende toimumises. Nii mõnigi intervjuu sai seetõttu mitu korda edasi lükatud. Lisaks seadis tööle piiranguid ka COVID-19 viirus, mille tulemusel jäi ära üks varakevadel toimuma pidanud intervjuu. Lisaks olid viiruse tõttu suletud ka raamatukogud, mis muutis erialase kirjanduse hankimise protsessi keerulisemaks.

Lähtuvalt antud töö uurimisviisi iseloomust, tulenevad teatud piirangud ka kvalitatiivsele uurimisviisile omase väikese valimi tõttu, millest tulenevalt ei ole uurimuse intervjuude põhjal võimalik teha suuri üldistavaid järeldusi. Vaatamata sellele võivad antud töö tulemused olla aluseks edasistele ulatuslikematele uurimustele seoses vaimsusega koolieelses lasteasutuses Eesti mastaabis. Antud uurimuse tulemused saavad pakkuda vajalikku toetavat informatsiooni nii antud uurimuses osalenud lasteasutusele kui ka teiste koolieelsete lasteasutuste juhtidele, lastega tegelevale personalile ja lapsevanematele. Aidates neil seeläbi paremini mõista vaimsuse olemasolu ja sellega kaasnevat võimalikke probleeme koolieelses lasteasutuses. See aitab nii lasteasutusel kui ka lapsevanemal paremini üksteist mõista ja vaimsuse käsitlemisest tulenevate olukordadega toime tulla. Seejuures saab arvesse võtta näiteks lapsevanemate ootusi vaimsuse osas. Lisaks aitab antud magistr töö kaasa vaimsuse maine parendamisele ja selle valdkonna võimaliku efektiivsema koostöö kujunemisele lasteasutuse ning lapsevanemate vahel.

Edasiste uuringute puhul tasuks üldistavamate tulemuste saamiseks suurendada valimit. Lisaks võiks uurida Nye ja Hay eeskujul Eesti eelkooliealiste laste ja vaimsuse seoseid, mida oleks huvitav ja asjakohane kõrvutada antud teemal lapsevanemaid käsitletud uuringutega.

Tänuõnad

Tänan kõiki uuringus osalenud lapsevanemaid oma kogemuste jagamise ja usalduse eest!
Tänan kaaskodeerijat oma aja ja heade tähelepanekute eest ning oma perekonda ja kolleege toetavate sõnade ning vastutulelikkuse eest. Tänan hariduskorralduse magistriõppe programmijuhti Pihel Hunti, magistr töö juhendajaid Marko Uibot ja Meeli Rannastu-Avalost ning kaasüliõpilasi toetuse ning heade nõuannete eest töö valmimisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Töö autori nimi: Liis Bogens

/allkirjastatud digitaalselt/

Kuupäev: 25.05.2020

Kasutatud kirjandus

- Adams, K., Hyde, B., & Woolley R. (2008). *The Spiritual Dimensions of Childhood*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Altnurme, L. (Toim). (2007). *Mitut usku Eesti II – Valik usundiloolisi uurimusi: kristluse eri*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Altnurme, L. (2013). Uus vaimsus - mis see on? M. Uibu (Toim.), *Mitut usku Eesti III. Valik usundiloolisi uurimusi: uue vaimuse eri* (lk 18–36). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Belleous, J. E. (2000). Spiritual and Ethical Orality in Children: Educating an oral self. *International Journal of Children s Spirituality*, 5(1), 9-26.
- Boyatzis, C. & Newman, B. (2004). How shall we study children's spirituality? In D. Ratcliff (Eds.), *Children's Spirituality: Christian Perspectives, Research and Applications* (pp 166-181). London: Cascade Books.
- Champagne, E. (2001). Listening to ... listening for ...: A Theological Reflection on Spirituality in Early Childhood. In J. Erricker, C. Ota, & C. Erricker (Eds.), *Spiritual Education – Cultural, Religious and Social Differences – New Perspectives for the 21st Century* (pp. 76 –87). Brighton: Sussex Academic Press.
- Clarke, C. D. (1995). *Flights of Fancy, Leaps of Faith: Children's Myths in Contemporary America*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Eesti keele seletav sõnaraamat (2009). Külastatud aadressil <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=spirituaalne&F=M>
- Eesti Vabariigi põhiseadus (1992). *Riigi Teataja* I 2015, 2. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949?leiaKehtiv>
- Eesti Vabade Waldorfkoolide ja – lasteaegade Ühendus (2020). *Ühendus*. Külastatud aadressil <http://xn--waldorf-hendus-nsb.ee/yhendus>
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62 (1), 107-115.
- Elton-Chalcraft, S. (2002). Empty Wells: how well are we doing at spiritual well-being? *International Journal of Children s Spirituality*, 7(3), 309-328.
- Galek, K., Flannelly, K. J., Vane, A., & Galek, R. M. (2005). Assessing a Patient's Spiritual Needs: A Comprehensive Instrument. *Holistic Nursing Practice* 19 (2), 62–69.
- Hanegraaff, W. J. (1999). New Age Spiritualities as Secular Religion: a Historian's Perspective. *Social Compass*, 46 (2), 147.
- Hay, D. (2003). Lapse spirituaalsus. *Eesti pedagoogilise üldsuse ajakiri Haridus*, 4, 12-15.

- Hay, D., & Nye, R. (2006). *The Spirit of the Child – revised edition*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Heelas, P. (2013). Eesti kui katselabor – ideaalne näide vaimsuse ja religiooni suundumuste uurimiseks. M. Uibu (Toim), *Mitut usku Eesti III: Uue vaimsuse eri* (lk 167-187). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hense, E, Jesper, F., & Nissen, P. (2014). *Present-Day Spiritualities: Contrasts and Overlaps*. Leiden: Brill.
- Hunt, R. A. & King, M. (1971). The intrinsic-extrinsic concept: A review and evaluation. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 10(4), 339-356.
- Hyde, B. (2008). *Children and Spirituality*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Carrette, J. & King, R. (2005). *Selling Spirituality: The Silent Takeover of Religion*. London: Routledge.
- Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, & T.Vihalemm (Toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- Kirikute ja koguduste seadus (2002). *Riigi Teataja I 2017*, 16. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/922728?leiaKehtiv>
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). *Riigi Teataja I 2008*, 23, 152. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772?leiaKehtiv>
- LaCour, P., Ausker, N. H., & Hvidt, N. C. (2012). Six Understandings of the Word ‘Spirituality’ in a Secular Country. *Archive for the Psychology of Religion*, 34 (1), 63–81.
- Laherand, M-L. (2010). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tartu: Sulesepp.
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2014). Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Intervjuu. Tartu Ülikool. <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- Liiman, R. (2001). *Usklikkus muutub Eesti ühiskonnas*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Linnuste, I. (2019). *Religioossed ja spirituaalsed kriisid vaimse tervise valguses*. Külastatud aadressil: <http://www.folklore.ee/tagused/nr75/linnuste.pdf>
- Maasoo, K. (2015). *Elust, usust ja usuelust*. Külastatud aadressil http://www.saarpoll.ee/UserFiles/File/Elus,%20usust%20ja%20usuelust_2015_ESIT_LUS_FINAL.pdf
- Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum: Qualitative Social Research*, 1(2), Art. 20.
- Puchalski, C. & Romer, A. (2000). Taking a Spiritual History Allows Clinicians to

- Understand Patients More Fully. *Journal of Palliative Medicine* 3 (1), 129–137.
- Riis, M. (2013). Kaotus väikelapse elus. L. Varava, S. Hansen, & T. Pertel (Toim). *Lapse vaimse tervise toetamine lasteaias - juhendmaterjal* (lk 13-27). Tallinn: Tervise Arengu Instituut
- Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, & T. Vihalemm (Toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/valimid>
- Saar Poll. (2010). „Elust, usust ja usuelust 2010“ tulemused võrdlus tunnuse „sugu“ alusel. Külastatud aadressil http://www.ekn.ee/doc/ajakirjad/14_Elust,_usust_ja_usuelust_2010_tulemused._Vordlus_tunnuse_sugu_alusel.pdf
- Schihalejev, O. (2012). Kas usundiõpetust peaks kartma? M. Servinski, M. Kivilaid, G. Tischler, *Eesti piirkondlik areng 2012* (lk 135-150). Tallinn: Statistikaamet.
- Schihalejev, Olga. (2019). Intervjuu: Spirituaalsus on osa inimesest, osa tema identiteedist. Intervjuuerija: Tiia Kõnnussaar, 22.03.2019, *Eesti kultuurileht Sirp*, 11 (3733), 11-13.
- Schweitzer, F. (2008). Laste õigus religioonile – kas väljakutse neutraalsele haridusele? P. Valk (Toim), *Töid religioonipedagoogikast* (lk 11-26). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tacey, D. J. (2005). *The Spirituality Revolution: the Emergence of Contemporary Spirituality*. London: Routledge.
- Teder, M (2013, 1. nov). Saaremaa lasteaias tuleb islamiteemaline koolitus. *Postimees*. Külastatud aadressil <https://www.postimees.ee/2581994/saaremaa-lasteaias-tuleb-islamiteemaline-koolitus>
- Tiganik, R. (2013). *Sotsiaalne kontroll ja religioon*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tiitus, M. (2017). Reformatsiooni vaimsus täna: otsides iseennast ja õnnestuvat elu. R. Tasmuth, A. Burghardt, & T-A. Pöder (Toim), *Reformatsioon 500- vaimsus, kultuurimõjud, perspektiivid* (lk 143-158). Tallinn: EELK Usuteaduste Instituut.
- Uibu, M. ja K. Kivari (2012). Inimese otsingud: vaimsus, usk ja (loodus)teadus. *Eesti Loodus*, 1, 23-27.
- Uibu, M. (Toim). (2013a). *Valik usundiloolisi uurimusi: uue vaimse eri*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Uibu, M. (Toim). (2013b). *Mitut usku Eesti III. Valik usundiloolisi uurimusi: uue vaimse eri*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Uibu, M. (2015). Elu tõelise olemuse tunnetamine, moodsa aja religioon või umbluu – Uue

- vaimsuse erinevad nimetamis- ja käsitusviisid Eestis. *Usuteaduslik Ajakiri*, 2(69), 99–121.
- Uibu, M. (2016). *Religiosity as cultural toolbox: a study of Estonian new spirituality*. Publitseeritud doktoritöö. Tartu Ülikool.
- Valk, P. (2003). Religiooniõpetus tänases Eestis. *Eesti pedagoogilise üldsuse ajakiri Haridus*, 4, 5-8.
- Valk, P. (2018). Pille ja kodune kasvatus. K. Kask, T. Käpp, E. Mõtte, K. Mägi, L. Raudvassar, O. Schihalejev, T. Siilaberg, & K. Teder (Toim), *Tartu Luterliku Peetri Kooli Toimetised nr 2 - Peab julgema... Artikleid väärtuskasvatusest ja hingeharidusest – Pille Valk* (lk 9-26). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Virkus, S. (2016). *Intervjuu, vaatlus ja sisuanalüüs*. Külastatud aadressil https://www.tlu.ee/~sirvir/Intervjuu_vaatlus_ja_sisuanals/kvalitatiivne_sisuanals.html
- Webster, M. (2010). *Creative Approaches to Teaching Primary RE*. Harlow: Longman.
- Wenman, T. (2001). Reporting the Spiritual in Primary Schools. *International Journal of Children s Spirituality*, 6(3), 311-324.
- Wilkinson, R. (2006). *Steinerpedagoogika vaimne aluspõhi. Waldorfkoolide olemus*. Tallinn: Valgusesaar.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Külastatud Aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1

Lisad

Lisa 1. Uurimisküsimuste põhjal koodide ja kategooriate moodustumine

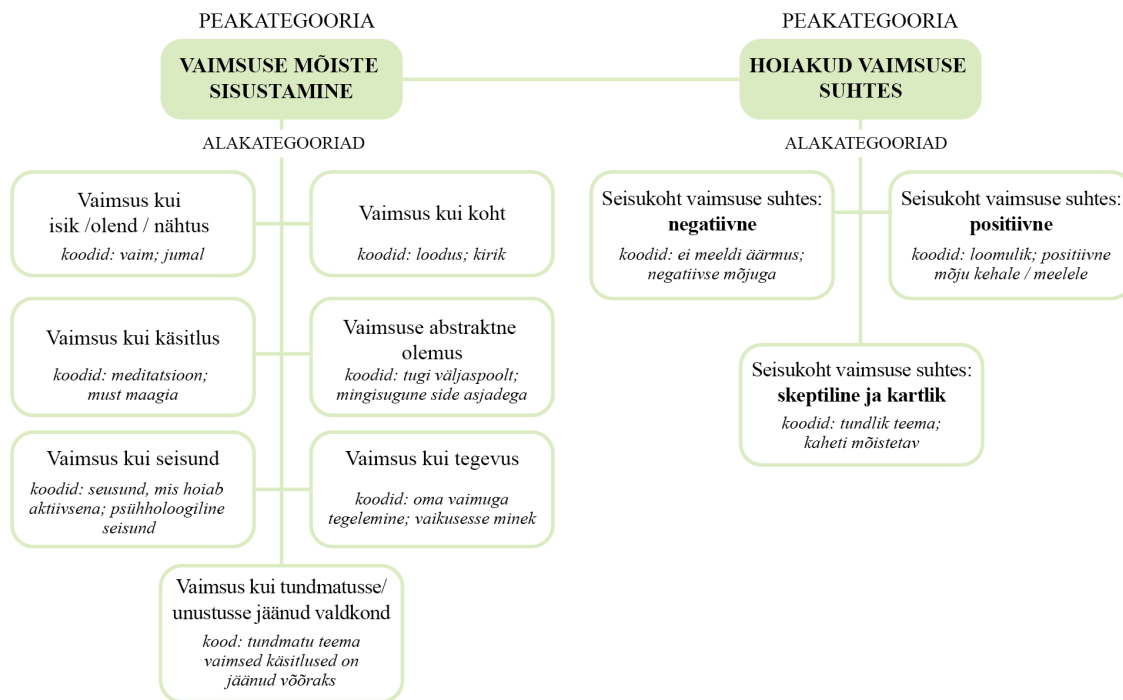
Tabel 1. Neljanda uurimisküsimuse põhjal koodide moodustumine tähenduslikest üksustest, kolme tähendusliku üksuse näitel.

Kood	Tähenduslik üksus
Lapsele arusaamatuks võib jääda mõni vaimne teema/käsitlus	Kas lasteaialaps nagu suudab seda teemat aduda niimoodi nagu suured.
	Ma arvan, et väike inimene võib aru saada liiga palju muud sellest.
	Kui sinna juurde pannakse iseendasse vaatamine, nii-öelda süvenemine, siis ma laste puhul olen skeptiline, lapsed ei saa sellest aru.

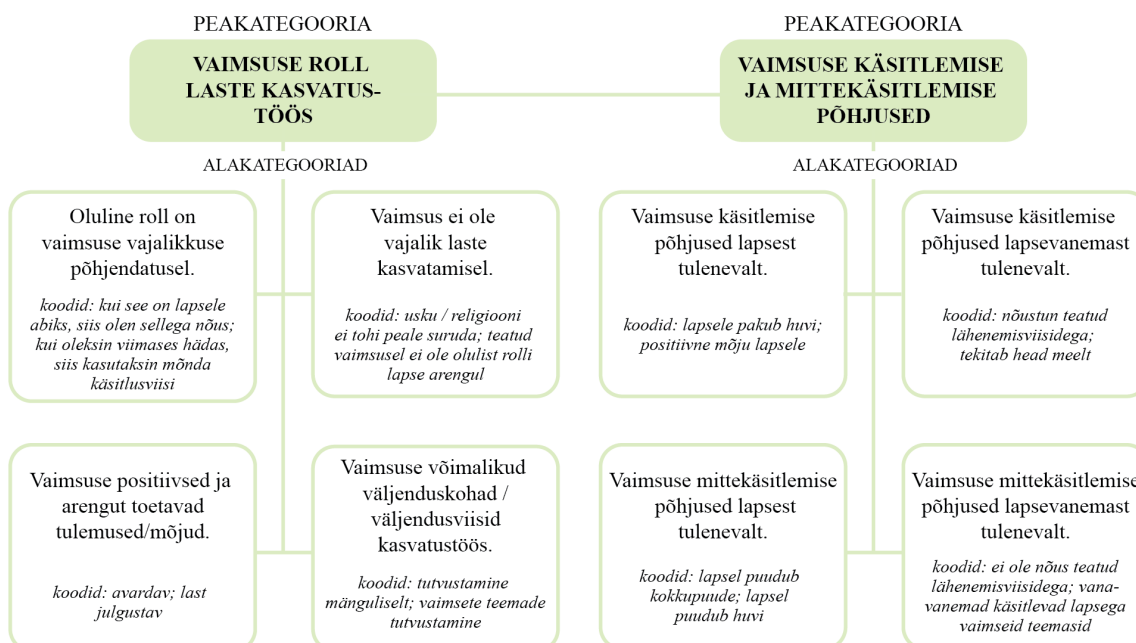
Tabel 2. Neljanda uurimisküsimuse näitel andmeanalüüsi tulemuste põhjal koodidest kategooria moodustumine kolme koodi näitel.

Kategooria	Kood
Lapsevanemast tulenevad probleemid	Mõni vaimsuse käsitlus on vanema jaoks hirmutav
	Lapsevanemad on erinevad
	Vaimsed teemad võivad vanemat ärritada

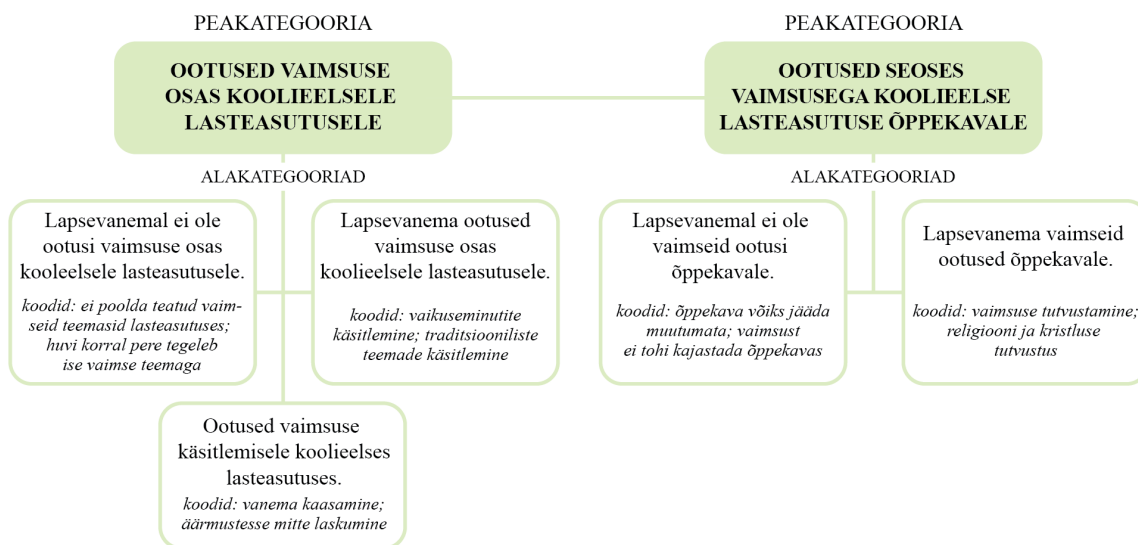
Lisa 2. Uurimisküsimuste andmeanalüüsil moodustunud kategooriad

Joonis 1. Esimese uurimisküsimuse andmeanalüüsil moodustunud peakategooriad *vaimsuse mõiste sisustamine* ja *hoiakud vaimsuse suhtes* ning nende alakategooriad kahe koodi näitega.

Joonis 2. Teise uurimisküsimuse andmeanalüüsil moodustunud peakategooriad *vaimsuse roll laste kasvatustöös* ja *vaimsuse käsitlemise ja mitte käsitlemise põhjused* ning nende alakategooriad kahe koodi näitega.

Joonis 3. Kolmanda uurimisküsimuse andmeanalüüsil moodustunud peakategooriad *ootused vaim-
suse osas koolieelsele lasteasutusele* ja *ootused seoses vaim-
susega koolieelse lasteasutuse õppekavale* ning nende alakategooriad kahe koodi näitega.

Lisa 3. Intervjuu küsimuste kava

I

TAUSTAKÜSIMUSED VAIMSUSE KOHTA (soojendus)

1. Kuidas Sa kirjeldaksid või mõtestaksid sõna „vaimsus“?

1.1. Milline on Sinu kogemus vaimsuse/spirituaalsusega?

II

HINNANGUD VAIMSUSELE JA SPIRITUAALSUSELE - lühiankeet

Küsimused on võetud uuringust: „Elust, usust ja usuelust 2010“ tulemused võrdlus tunnuse „sugu“ alusel – Saar Poll OÜ.

III

SUHTUMISE KÜSIMUSED LÄBI VAIMSUSE ERINEVATE VÕIMALIKE VÄLJUNDITE/MÄÄRATLUSTE:

(KÜSI HINNANGUT KA SKAALAL sobib täiesti/ pigem sobib/ ei sobi üldse)

SELGITUSTE JUURDE TÄHELEPANEK: tegemist on praktiseerijate selgitustega, mitte intervjuuerija hinnanguga! – toetudes google- otsingusüsteemile ja R. Hiimäe (2019) allikale: “Usundid ja vaimsed õpetused Eestis”.

3.1. Kõrgemate jõudude või jumala poole pöördumine - Kuidas suhtud, kui teie lasteasutuse töötaja teeks lastega kõrgema jõu poole palvetamise ringe ja hariks neid hingede ja vaimude olemasolust ja tähendusest?

3.2. Taro – Kuidas reageeriksite kui lapse arenguestluse ajal toetub lasteasutuse töötaja lapse arenguprobleemidele lahendust leides taro-kaarditest tulenevatele ennustustele? *Selgituseks juurde, et taro-kaarditega saab vaadata minevikku, olevikku, tulevikku, suhteid, arenguid, alateadvuses peituvaid probleeme jne.*

3.3. Karma - Mida arvaksite asjaolust kui lapse päevast tagasisidet andes seostab lasteasutuse töötaja lapse päevaseid juhtumeid karmaga?

Selgituseks juurde, et karma tähendab mitmetes religioonides teo ja selle tagajärje üleüldist seadust, mis ütleb et igal tegevusel on tagajärg.

3.3.1. Kasutaksid sa seda mõistet ja selle mõiste sisu ka lapse kasvatamisel? Põhjenda palun.

3.4. Ruunid – Mida arvate sellest, kui oleks antud olukord, millest olete juba pikalt teadlik, et teie laps on lasteasutuses kiusatav ning ühel päeval näitab ta teile ruuniga kivi ja ütleb, et lasteasutuse töötaja kinkis selle talle, et see kaitseks teda kiusajate eest?

Selgituseks, et mütololoogiliselt on ruunide puhul tegemist sümbolite süsteemiga, mis pisikestele kividele panduna loovad kaitset ning kannavad vastuseid inimese painavatele küsimustele, ruuni sümbolid täiendavad maailmavaateid, arusaami ja aitavad üleüldiselt mõista maailmas toimuvat.

3.5. Inglise – Lasteasutuses on kõneldavaks teemaks surm, lasteasutuse töötaja selgitab, et pärast surma muutub inimene ingliseks ning igal inimesel on olemas oma kaitseingel, kes abistab siin elus meid. Mis Sa sellest arvad? On see sobilik teema lasteasutuses suures ringis arutlemiseks? Põhjenda palun.

3.6. Astroloogia – Kuidas suhtute olukorda kui lasteasutuse töötaja loeb hommikusöögilauas lastele ette horoskoopi?

Selgituseks, et astroloogiaga koos on levinud seisukoht, et inimese iseloomu ja käitumist mõjutab taevakehade asend tema sünnimomendil.

3.6.1. Milline on teie pere kokkupuude horoskoopidega?

3.7. Homöopaatia – Mis te arvate olukorrast kus lasteasutus plaanib lisaks tavameditsiinitarvikute kapile tuua majja ka homöopaatiliste ravimite esmaabikapi, et ka need lapsed saaksid vastavat abi kelle koduseks ravisuunaks on homöopaatia? *Selgituseks, et homöopaatia puhul on tegemist alternatiivmeditsiiniga, mis lähtub põhimõttest, et “sarnane ravib sarnast”.*

3.7.1. Milline on Sinu kokkupuude homöopaatia?

3.8. Kristalliteraapia – Lapsed lähevad ametite õppimise nädala raames Mardi ema tööle külla, kes tegeleb kristalliteraapiaga, ta teeb ka kogu lasteasutuse grupile ühe teraapiaseansi. Kuidas sa sellesse olukorda suhtud?

Selgituseks, et kristalliteraapia on alternatiivne teraapiavorm, kus kasutatakse kristallide energiat ja võnkesagedust tervendamise eesmärgil.

3.8.1. On analoogsete teraapilise sisuga õppekäigud sinu meelest sobivad koolieelse lasteasutuse lastele? Põhjenda palun.

3.9. Jooga – Lasteasutuse töötaja selgitab, et kuna lapsed on väga närvilised ja püsimatud, siis alustavad nad nüüd igat hommikut joogaharjutustega. Mis Sa sellest ettevõtmisest arvad?

Selgituseks, et jooga on kogum iidsest Indiast pärinevatest mentaalsetest, füüsilistest ja spirituaalsetest praktikatest/harjutustest, need harjutused meeli rahustavad ja tasakaalustavad.

3.10. Vaikuse minutid - Lapsel on raskusi rahunemisega, lasteasutuse töötaja soovib osaleda vaikuseminutite kursustel, mis sa arvad sellest soovitusest?

Selgituseks, et “vaikuse minutid” on tähelepanu ja meelerahu harjutused.

3.10.1. Milline on Sinu kokkupuude “vaikuse minutitega”?

3.10.2. Mis sa arvad, tohiks vastava kursuse läbinud lasteasutuse töötaja lastega igapäevaselt kasutada “vaikuse minutite” võtteid? Põhjenda palun.

3.11. Hüпноос - Oled mitme isa ema, raske on endale isiklikku aega leida ja enda tunnete ja emotsioonidega toime tulla, kõik emotsioonid kuhjuvad üle pea ning raske on kõige selle juures veel olla toeks oma lastele nende arengul rahuliku ja positiivse vanemana, räägid sellest lapse arenguestlusel. Lasteasutuse töötaja annab sulle hüpnotisööri numbri kes oskab inimesi aidata viies neid nende alateadvusesse. Mis sa sellest olukorrast arvad?

Selgituseks juurde, et hüпноос on esile kutsustud une taoline seisund, läbi mille teostatakse psühholoogilist ravi.

IV

KOGEMUSPÕHISED KÜSIMUSED (täielikult avatud lisaküsimused)

4.1. Kui kaasad, siis kuidas sa kaasad oma koolieelikust last/lapsi vaimsetesse/spirituaalsetesse tegevustesse ja tarkustesse/õpetustesse? Põhjenda palun.

4.1.1. Milline on olnud Sinu lapse huvi vaimsete/spirituaalsete tegevuste vastu?

4.2. Millisena näed sa vaimsusel ja spirituaalsusel kohta tavapärasel koolieelses lasteasutuses? Juba toimivad näited oma lapse lasteasutusest?

4.2.1. On vaimsus lapse arengut toetav või takistav? Põhjenda palun oma seisukohta.

4.2.2. Mida olete seni pidanud oluliseks õpetaja rolli juures? Miks nii?

4.2.3. Millist omavahelist seost näed eelkooliealiste laste lasteasutuses vaimsusel ja töötajate; õppetöö; kujunduse; õppevahendite vahel?

4.3. Millisel määral võiks vaimsus/spirituaalsus olla kajastatud ka riiklikus õppekavas?

4.4. Palun põhjendage, olete te kaalunud lapse panemist selgelt vaimsema taustaga koolieelses lasteasutusse, näiteks nagu Waldorf-lasteaed/hoid või kristliku kallakuga lasteasutus? (Mis need kaalutlused on?/ Miks paneksite, miks ei paneks last sinna lasteasutusse?)

4.5. On teil soovi lisada midagi veel seoses teemaga vaimsus/spirituaalsus koolieelses lasteasutuses?

Lisa 4. Väljavõtted uurijapäevikust

Kolmapäev 06.11

Järjekordselt sai läbi viidud üks intervjuu. Intervjuuerimiseks broneerisin meile lastehoius töötajate puhkeruumi, see oli mugav lahendus intervjuueritavale, sest ta sai oma vanema lapse rühma ära saata ja siis kohe edasi meie kohtumisele minna teise ruumi. Intervjuu läks väga lodusalt kui arvestada seda, et intervjuueritaval oli kaasas ka imik, kes oma tähelepanu soovis, õnneks jagus tähelepanu kõigile ja sain ammendavad vastused ja sisuka intervjuueritavapoolse arutelu. Väga hea oli antud intervjuueritavaga vestelda, tema kõne ja laused olid väga selged ja seisukoht ning arvamused samuti selgelt väljendatud. Olen täheldanud, et sellel on suur roll lodusal edaspidisel transkribeerimisel.

Esmaspäev 11.11

Pean taas nentima, et intervjuude kokkuleppimine ja nende läbiviimiseni jõudmine on tõeline katsumuseks. Lapsevanemad on väga toimekad ja aega leida on neil keeruline, kuid õnneks siiski vist mitte võimatu. On juhtunud ka seda, et oleme intervjuu kokku leppinud aga intervjueeritava laps jääb haigeks, analoogsetel põhjustel on nii mõnigi intervjuu edasi lükkunud. Nii ka täna, olin valmis intervjuuerimiseks, kuid intervjueeritav palus aja edasi lükata lapse haigestumise tõttu. Antud juhul pole sellest ka väga hullu, sest hetkel töö kirjutamise põhirõhk on teoorial, et ikka muuta teoreetilist sisu veel tugevamaks, ees on ka mitmeid tehtud intervjuusid, mis ootavad transkribeerimist, seega tegevust jagub.

Neljapäev 16.01

Jõulupühade tõttu on palju möödas viimasest sissekandest päevikusse, õnneks saab vastukaaluks öelda, et magistr töö kirjutamine ise on olnud küllaltki tegus ja periooditi ka intensiivne. Päeviku pidamine on hetkel väljakutse, vaba aeg ja põhirõhk läheb magistr töö kirjutamisele, raske on sinna süvenenult korras päevikusse põigata. Täna aga viisin läbi esimese intervjuu inimesega, kelle laps on erisuunaga lasteaias, Katoliku lasteaias. Intervjuu toimus intervjueeritava kodus, õhkkond oli mõnus ja üle pika aja tundsin, et see on vist intervjuu, mille läbiviimine oli minu poolt kõige lodusam ja pingevabam. Tunnen, et olen lõpuks jõudnud intervjuuerimise protsessis mugavustsooni selle heas mõttes. Ootan huviga antud intervjuu transkribeerimist, sest on põnev ennast kõrvalt kuulata, et kas siis see intervjuu läbiviimine oli nii lodus ja hea minu poolt nagu mul sisemine tunne pärast intervjuud ütles. Väga põnev intervjuu põneva isikuga.

Reede 07.02

Taaskord üks intervjuu läbi viidud. Siin oli juba keerulisem saada intervjueeritava enda mõtteid teada, nimelt tuli välja, et üks lapsevanem kellega ma juba intervjuu läbi viisin on tema sõbranna ja nad juba omavahel pikalt arutasid sellel teemal. Oli näha, et antud intervjueeritava vastustes oli palju tema sõbranna mõtteid ja seisukohti, kuid vaatamata sellele oli tal ka rääkida nii mõnigi isiklik kogemus ja juhtum seoses antud teemaga ja lõpptulemusena sai täitsa asjalik intervjuu. Hea oli see, et intervjuueritaval ei olnud kuhugi kiire, sai rahulikult oma mõtteid väljendada.

Teisipäev 11.02

Viisin läbi üht oma viimastest intervjuudest, kaks intervjuud on veel kokku lepitud, tunnen, et intervjuueeritavate üldmõtted juba tõesti mingil määral kattuvad, eks näis pärast neid intervjuusid, et kas on vajadust veel mõni lisaks läbi viia või mitte. Tänapäevane intervjuueeritav oli aga Waldorf lasteaiast ja ta oli tohutult huvitavate mõttekäikudega. Raske oli ennast tagasi hoida, et temaga mitte laskuda sügavatesse aruteludesse. Püüan iga intervjuu juures mitte laskuda vestlusesse intervjuueeritavaga, et tema mõttekäike ja vastusi mitte mõjutada ega suunata enda arvamuste ja mõtetega. Ometigi see on alati minu jaoks proovikivi olnud, sest mulle meeldiks kaasa arutleda, teema on minu jaoks põnev. Kuid kuigi teema on põnev, siis tundsin, et ei ole ma selles ise näiteks nii pädev kui minu tänapäevane intervjuueeritav. Kuulasin tema mõttekäike ja põhjendusi ning olin kohati vaimustusest tardunud, tunne oli, et ma rääkisin antud ala ehk vaimuse temaatika spetsialistiga. Vestluse läbiviimise koht oli ka sellel korral suurepärase, väike vaikne tuba kesklinnas minu korporatsioonis, ma ei pidanud muretsema selle pärast kuhu intervjuueeritav oma auto parkida saab, kas tal on pikk tee tulla ja muud taolist, ning ka selle pärast, et keegi meid juhuslikult segama satub.

Reede 14.02

Mul on hea meel, et avastasin enda jaoks transkribeerimise programmi, õnneks juba mõnda aega tagasi, nii mõnegi intervjuu puhul on see suureks abiks olnud nii aja kokkuhoiu mõttes kui ka korrektsel omapoolsel üle kontrollimisel/transkribeerimisel. Kuid üks intervjuu sai siiski tõsiseks proovikiviks, mida täna transkribeerisin. Kui ma ei oleks seda helifaili lasknud läbi transkribeerimise programmi, siis oleksin ma ilmselt seda juttu transkribeerinud nädalaid. Ma ei mäletanud, et intervjuueerides oleksid intervjuueeritava vastused nii segased ja arusaamatud olnud, kuid helifaili kuulates on raske tema mõttel järge pidada ja sisust aru saada. Seitse minutit juba programmi poolt transkribeeritud teksti üle transkribeerida ja kontrollida võttis aega üle kahe tunni. Intervjuu sisu ise on muidugi põnev ja unikaalne, kuid selle idee kättesaamine, sellest aru saamine on tohtu töö. Sellised hetked on rasked, aeg töö tegemiseks on nagunii piiritletud ja kui mingi osa tööst, mis võtab nii palju aega, aga nähtav tulemus on nii väike, siis on see fustreeriv.

Õnneks aga on positiivne ja rõõmustav see, et transkribeeritud on juba enamus intervjuusid. Ka teooria osa hakkab juba ilmet võtma. Nõrk koht on aga veel asjakohase kirjanduse leidmine lasteaia kontekstis.

Lisa 5. Väljavõte transkriptsioonist

L: Kuidas Sina üldse enda jaoks mõtestad sõna vaimsus? Mis sinu jaoks vaimsus tähendab?

K: Khmmm (köhib hääle puhtaks). See on väga kaheti mõistetav, sest vaimsus ühte pidi tava-tavakeeli on see kui inimene tegeleb oma vaimuga, tegeleb oma meelega.

L: Mhm.

K: Tegeleb oma mõttetasandiga. Eee... Ja siis teine pool on see nagu, nagu ... ma ei tea.. eee... pannakse sinna, sildistatakse sinna külge see spirituaalsus. Eeäämm...mmm..., et see on nagu mingi suur vaim, kelle poole, ma ei tea, siis pöördun või pöördume onju, et see on nagu see vaim, vaimsus. Aga... (mõttepaus), ma arvan, et ää, et minu jaoks on see... khmm (köhib häält puhtaks)... on see pigem see, et ma tegelen oma eee... mõttetasandiga, et need kaks tükki koos. Ma tegelen oma mõttetasandiga, eee... niimoodi, et eee..., et mina olen oma elu looja ja oma mõtetega ma loon oma elu, omaaa... oma emotsioonidega ma loon oma elu, oma suhteid, jaaa, jaaa.... ja selleks, et ää nagu osata siin elus ää... navigeerida, on mul vaja kuhugi poole pöörduda, kuhugi suurema poole. Noh näiteks palve. Et ma palvetan, et noh...

.(Emotsionaalselt) ooh see olukord, ma ei tea kuidas sellest läbi minna, kuidas sellega hakkama saada, palun andke mulle jõudu, et siit läbi minna. Noh, et see, see on nagu see teine pool onju, et ää... siis ongi see, et ma tegelen nagu, panen tähele oma mõtteid, oma liikumisi, eee... Mis tähenda, et ma üritan olla teadlik iseendast ja siis eee... ja selleks on mul vaja ka tuge kuskilt väljapoolt ise ennast. Saad sa aru?

L: Ma saan väga hästi aru! Ma ei saa paraku hetkel sinuga sellel teemal lihtsalt selliselt kaasa arutada, kuigi ma hullult tahaks, sest see on minu arust nii põnev.

K: (Naerab meeldivald).

L: Aga jah ma ei saa sinuga kaasa arutada selliselt, ma saan sind ainult kuulata. Kui ma noogutan, siis ma saan aru. Kui ma ei saa aru, siis ma küsin, juurde. Ma saan väga hästi praegu aru.

K: Hmm, et lihtsalt, et kui sa nagu kirjutad midagi, et siis ei oleks liiga segane tekst.

L: Jah.

K: Et miski ära ei kaoks kuskile sinna vahele.

L: Ei. Sul on kõik väga-väga hästi öeldud.

K: Okei.

L: Et väga hästi on öeldud.

L: Eee, milline on praegu sinu kogemus vaimsuse ja siis võime sinna paralleeli tõmmata spirituaalsusega?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liis Bogens (sünnikuupäev: 17.10.1988),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose: „Vaimsure tähendus ja võimalik roll koolieelses lasteasutuses – lapsevanemate arvamused ja ootused“, mille juhendaja on Marko Uibu ja kaasjuhendaja Meeli Rannastu-Avalos, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Tartus, 25.05.2020